

AKADEMIJA PRIMIJENJENIH UMJETNOSTI
SVEUČILIŠTA U RIJECI

NASTAVNI MATERIJALI ZA PREDMET:
POVIJEST GLAZBE

dodiplomski sveučilišni studij Gluma i mediji

Autorica: doc.dr.sc. Maša Magzan

Rijeka 2024.

Ovaj nastavni tekst pozitivno je ocijenjen (KLASA: 034-02/24-01/09 UR.BROJ: 2170-1-39-01-24-01) od strane Povjerenstva za vrednovanje i ocjenjivanje nastavnog teksta, u sastavu izv.prof.art. Nataša Antulov, izv.prof.art. Valentina Lončarić i dr.sc. Anita Gergorić. Kao takav postaje nastavni materijal te se objavljuje na mrežnim stranicama Akademije primijenjenih umjetnosti u Rijeci za potrebe nastave.

DETALJNI IZVEDBENI NASTAVNI PROGRAM

Studijski program: Preddiplomski Gluma i mediji	Akademska godina: 2023-2024	Akademija primijenjenih umjetnosti Sveučilišta u Rijeci

OSNOVNI PODACI O PREDMETU

Naziv predmeta	Povijest glazbe					
Nositelj kolegija	Doc.dr.sc. Maša Magzan					
Asistent/ asistentica	/					
Status predmeta (obvezni ili izborni)	<u>obvezni</u>			izborni		
Broj ECTS-a:	Zimski semestar			Ljetni semestar		
	P	V	S	P	V	S
	15	0	30			
Vrijeme konzultacija	Prije ili nakon predavanja ili po dogovoru					
Kabinet	/					
Telefon	0989007242					
e-mail	mmagzan@uniri.hr					
Web stranica predmeta	https://moodle.srce.hr/2023-2024/course/view.php?id=188804					

OPIS PREDMETA

Ciljevi predmeta

Kolegij je usmjeren na razvijanje općih i specifičnih kompetencija važnih za poznavanje temelja glazbene umjetnosti. Cilj kolegija je upoznati studente sa različitim glazbenim stilovima, žanrovima i oblicima u okviru pripadajućeg povijesnog, kulturnog i društvenog konteksta. Ultimativni je cilj kolegija bolje razumijevanje i primjena spoznaja o glazbenim fenomenima u glazbenom teatru, tradicionalnoj kazališnoj predstavi te suvremenom kazalištu.

Korespondentnost i korelativnost programa

Program kolegija je zbog svojih odgojno-obrazovnih odrednica povezan sa ostalim kolegijima na dodiplomskom studiju Gluma i mediji, a organiziran je u okviru dva tematska bloka: elementi glazbe (organizacija zvuka, glazbena tekstura, ritam, melodija, harmonija, glazbeni slog i glazbeni oblici) te glazbeni stilovi (srednji vijek i renesansa, barok, klasicizam, romantizam, impresionizam i pluralizam stilova u 20 st.).

Sadržaj predmeta						
Sadržaj kolegija pruža uvid u fenomen glazbe kroz spoznaje o specifičnostima glazbenih stilova, žanrova i koncepata o glazbi. U cilju što boljeg razumijevanja temeljnih glazbenih pojmova i elemenata glazbe kao što su ritam, harmonija ili glazbeni slog, kolegij uključuje aktivno slušanje i analizu glazbenih primjera različitih stilskih razdoblja u povijesti glazbe. Osim primjera tzv. zapadne klasične glazbe, primjeri uključuju i glazbe svijeta kako bi studenti razumijeli na koji način i zašto glazbeni fenomeni, zvukovi i koncepti uvijek proizlaze i odražavaju specifično okruženje i društveni i kulturni kontekst u kojem se kreiraju i konzumiraju.						
Način izvođenja nastave i usvajanje znanja (označiti komandom bold ili x pored oblika nastave)						
Način izvođenja nastave i usvajanje znanja (označiti komandom bold ili x pored oblika nastave)						
Predavanja X			Obrazovanje na daljinu			
Seminari i radionice			Konzultacije X			
Vježbe			Laboratorij			
Samostalni zadaci X			Mentorski rad			
Multimedija i Internet X			Terenska nastava			
			Ostalo			
Obveze studenata (opisati):						
Studenti su obvezni redovito pohađati online nastavu, poštovati rokove za predaju zadataka i projekata te slijediti upute za izradu istih.						
Praćenje i ocjenjivanje studenata						
Označiti masnim slovima (boldom) samo relevantne kategorije i umjesto nulnih vrijednosti unijeti odgovarajuće bodovne vrijednosti ECTS-a ukupan broj bodova u različitim kategorijama odgovara ukupnoj vrijednosti ECTS-a predmeta						
Pohađanje nastave	0,3	Aktivnost u nastavi	0,7	Seminarski rad (kritički osvrt)	Eksperimentalni rad	
Pismeni ispit	1	Usmeni ispit		Esej	Istraživanje	1
Projekt		Kontinuirana provjera znanja		Referat	Praktični rad	
Ocjenjivanje i vrednovanje rada studenata tijekom nastave i na završnom ispitu: (Kolokviji ili evaluacije studenata sukladno Pravilnikom o studiranju Akademije)						

Kolegij vrednuje i prati pripremljenost i sudjelovanje studenata u analitičkim raspravama na nastavi, kao i izradu i izvedbu zadanih projektnih zadataka (seminarski rad i izlaganje na odabranu temu).

Obvezna literatura

Kamien, Roger. (2014). *Music: An Appreciation*, NY: McGraw-Hill.

Majer-Bobetko, S. (1990). *Osnove glazbene kulture*. Zagreb: Školska knjiga.

Michel, Ulrich. (2004.) Atlas glazbe 1: sistematski dio i povijest glazbe od početaka do renesanse, Golden Marketing.

Michel, Ulrich. (2006.) Atlas glazbe 2: povijest glazbe od baroka do danas, Golden Marketing.

Dopunska literatura

Andreis, J. (1974). *Povijest glazbe I-IV*, Zagreb: Liber Mladost. (odabrana poglavlja)

Ferris, Jean. (2013). *Music: the Art of Listening*, NY: McGraw-Hill.

Miller, T., A. Shahriari. (2012). *World Music: Global Journey*, 3rd edition. NY: Routledge.

White, Stuart, Aviva. (2001). *Music in Our World: An Active-Listening Approach*, NY: McGraw-Hill.

Žmegač, V. (2003). *Književnost i glazba*. Intermedijalne studije, Zagreb: Matica Hrvatska (odabrana poglavlja).

Način praćenja kvalitete i uspješnosti svakog predmeta

Interna i službena evaluacija zadovoljstva kolegijem tijekom i na kraju semestra.

POPIS NASTAVNIH JEDINICA – TEMA; ZIMSKI SEMSTAR 2023./2024.

Red.br.	Tema
1) 3.10.2023.	Uvod: upoznavanje i prezentiranje strukture, sadržaja, očekivanja i obaveza na kolegiju.
2) 10.10.2023.	Što je glazba? O zvuku, tonu i šumu. Što određuje jačinu, trajanje i 'boju' tona? O značenju i utjecaju glazbe. O ulogama i funkcijama glazbe. Primjeri različitih konteksta izvođenja glazbe i različitih boja zvuka: alikvotno/grleno pjevanje, japanski <i>koto</i> , turski <i>ud</i> , afrička <i>mbira</i>
3) 17.10.2023.	ELEMENTI GLAZBE a) Ritam, tempo, poliritam Uvod u ritmičke strukture. Što je mjera, takt, tempo, triola i sinkopa? Primjeri: usporedba ritma u srednjem vijeku i baroku, koncept <i>tala</i> u klasičnoj tradiciji sjeverne Indije, poliritmovi Afrike i afričke dijaspore: rumba na Kubi i samba u Brazilu
4) 23.10.2023.	b) Melodija i harmonija Značenje pojma melodija: definicija, oblici, karakteristike, vrste. Zašto melodija 'priča'?

	Primjeri: tema i varijacije u klasičnoj glazbi, arapska <i>maqam</i> tradicija, <i>raga</i> u Indiji, vokalna melodija u operi Značenje pojma harmonija, konsonanca, disonanca. Primjeri: razvoj harmonije od srednjovjekovnog organuma i moteta do vrhunca vokalne polifonije u renesansi te zlatnog doba instrumentalne polifonije u baroku
5) 30.10.2023.	c) Glazbeni slog ili tekstura u glazbi O glazbenom slogu kao organizaciji zvuka. Što je monofonija, heterofonija, polifonija i homofonija? Primjeri: monofonija gregorijanskog korala u srednjovjekovnoj glazbi i japanska <i>Shakuhachi</i> tradicija, dinamika, homofonija i polifonija u baroknoj glazbi: koncert i fuga Primjeri različitih tekstura izvan zapadnoeuropskog kulturnog kruga: Latinoamerička <i>Salsa</i>, <i>Steelband</i> (kalipso limeni orkestar) sa Trinidada i Tobaga i <i>Gamelan</i> u Indoneziji
6) 7.11.2023.	2) KRATKO PUTOVANJE KROZ POVIJEST GLAZBE Glazba Antičke Grčke – glazba i matematika te moralna dimenzija glazbe
7) 14.11.2023.	Srednjovjekovna glazba i Renesansa – od razvoja višeglasja do vrhunca vokalne polifonije
8) 21.11.2023.	Barok i Klasicizam – od razvoja opere do usmjerenosti na instrumentalnu glazbu i vrhunca komorne glazbe i simfonije
9) 28.11.2023.	Barok i Klasicizam - nastavak
10) 5.12.2023.	Romantizam i nacionalne glazbe u 19 st. (A. Dvořák i B. Smetana)
11) 12.12.2023.	Impresionizam (C. Debussy, M. Ravel i E. Satie)
12) 19.12.2023.	Neofolklorizam (B. Bartok i Z. Kodaly)
13) 9.1.2024.	Neoklasicizam (S. Prokofjev, C. Orff, D. Šostaković)
14) 16.1.2024.	Pluralizam stilova u 20st.: serijalizam, aleatorika, konkretna glazba i minimalizam
15) 23.1.2024.	Pluralizam stilova u 20 st- nastavak
16) 30.1.2024.	Zaključni pregled glazbenih stilova

KONSTRUKTIVNO POVEZIVANJE			
ISHODI UČENJA	SADRŽAJ	AKTIVNOSTI ZA NASTAVNIKE I STUDENTE (metode poučavanja i učenja)	METODE VREDNOVANJA
Razlikovati glazbene stilove kroz usporedbu pripadajućeg povijesnog, kulturnog i društvenog konteksta	Razlikovati stilske odrednice, glazbala i dominantne glazbene vrste pojedinih razdoblja u povijesti glazbe.	Interaktivno predavanje Objašnjavanje pojmova na primjerima Dijalog	Kontinuirana provjera znanja, aktivnost u dijalogu, Pismeni ispit
Aktivno slušanje i razlikovanje specifičnih glazbenih vrsta pojedine glazbene epohe.	Analiza reprezentativnih glazbenih primjera različitih razdoblja u povijesti glazbe.	Slušna analiza glazbenih primjera	Kontinuirana provjera znanja, aktivnost u dijalogu, Pismeni ispit
Primjena znanja na području glazbene teorije i muzikologije.	Upoznati temeljne glazbene pojmove: ritam, melodija, harmonija, dinamika, tempo...	Interaktivno predavanje Objašnjavanje pojmova na primjerima Dijalog	Kontinuirana provjera znanja, aktivnost u dijalogu. Pismeni ispit

KRATKO PUTOVANJE KROZ POVIJEST GLAZBE: NASTAVNI TEKST

POSTANAK GLAZBE I GLAZBA U STAROM VIJEKU

POSTANAK GLAZBE

- Jednu je od prvih teorija o postanku glazbe postavio engl. filozof Herbert Spencer tvrdeći da je ljudski pjev, kao i kod životinja, plod viška energije te da se javlja u trenutku afekta.
- Nakon Spencerove teorije prirodoslovac Charles Darwin postanak glazbe pokušao je opisati biološkim putem tvrdeći da je glazba samo sredstvo kojim su se bića suprotnih spolova privlačila sa svrhom spolnog združivanja.
- Ekonomist Karl Bücher upozorio je na vezu između glazbe i proizvodnje, smatrajući da se glazba rodila iz zvukova koji prate pokrete pri radu.
- Carl Stumpf smatra da se glazba razvila iz poklika koji su ljudima služili kao signali (dozivanje među ljudima).
- Franc. muzikolog Jules Combarieu tvrdio je da je glazba povezana s magijom.
- Za postanak i razvoj glazbe nije važan sam ton, značajno je to što se glazba uklopila u svakodnevni život, običaje i rituale.
- Glazba nastaje u kolektivu i zbog njega.
- Glazba se u početku javlja u sklopu drugih umjetničkih manifestacija, poezije, plesa i mimike.
- Svijest da može proizvesti tonove kakve ostala živa bića ne mogu, stvarala je posebnu snagu i vjeru u djelovanje tih tonova.
- Tako glazba/magični pjev postaje „oružje“ za napad i obranu.
- Ovim pjevom doziva se kiša i lijepo vrijeme, krote se životinje, traži se sreća u lovu i ratnim pohodima.

- načini izvođenja:
 1. **ANTIFONIJSKI** – izmjena skupine pjevača (muškarci i žene, djeca i odrasli)
 2. **RESPONZORIJALNO** – izmjena solista i pjevačke skupine (pojava solista vrlo je važna jer je srodna isticanju pojedinca iz kolektiva; to će odigrati ulogu u nastajanju polifonije i u izvođačkoj praksi nosi korijene budućeg profesionalizma)
- Tijekom vremena pojavljuju se melodije tj. napjevi koji su nastali iz pentatoničkih ljestvica.
- U daljnjem razvoju glazba se obogaćuje novim vrstama: ratničke pjesme, pogrebne pjesme, ljubavne pjesme.

VIŠEGLASJE

- Susrećemo najprije paralelne kvinte i oktave, a zatim kvarte i terce.
- U prvom obliku višeglasja - pasivnost druge melodije koja se priljubljuje uz prvu melodiju (bordun = stalno držanje ili ponavljanje istog ležećeg tona).
- Drugi oblik višeglasja je heterofonija (nezatno odstupanje od primarne melodije).
- U glazbenom slogu pod nazivom heterofonija obje se melodije kreću u unisonu, ali se na pojedinim dijelovima druga melodija udaljuje od prve.

INSTRUMENTARIJ

- Dugo vremena koriste se prirodni „instrumenti“ - glas i ruke.
- Čovjek je osjetio potrebu da svoj glas učini drugačijim, jačim.
- Također, mijenja funkcije svojih ruku te počinje udarati o druge predmete ili predmet o predmet - tako nastaje niz udaraljki.
- Kasnije se javljaju puhaći instrumenti od kostiju ili od trske; postupno se otkriva i mehanizam instrumenata s jezičkom.
- Nakon puhaćih instrumenata pojavljuju se i žičani, čiji je prauzor vjerojatno bio luk.
- Instrumenti sa žicama nastali u prvobitnoj zajednici pripadaju tipovima citre, harfe i lire.
- Instrumenti prate razne pohode, magijske obrede i ples.

GLAZBA U IZVANEUROPSKIM CIVILIZACIJAMA BLISKOG I DALEKOG ISTOKA

- U starim istočnim narodima (Mezopotamija, Egipat, Kina, Indija i Palestina) vlada robovlasničko društvo.
- Ostataka praktičnog muziciranja i notacije gotovo i nema (sačuvane su samo slike, reljefi i kipovi).
- Glazba je povezana s dvorskim i vjerskim ceremonijama; ona veliča vladara, njegove pothvate te slavi božanstva (u Kini car odlučuje koja će se glazba svirati/slušati).
- Nekim su se instrumentima mogli koristiti samo vladari ili svećenici, pojedini su instrumenti bili posvećeni određenim božanstvima, a neki su se upotrebljavali samo u rijetkim prilikama i uz posebne obrede.
- Glazba običnog puka tipično je povezana s radnim i proizvodnim procesima.

EGIPAT

- Glazba u Egiptu ima vrlo važnu ulogu (ugled glazbenika na dvoru je bio tolik da su ih smatrali faraonovom braćom – povezanost glazbe s božanskim izvorom!).
- U životu hrama - podjela na dane u kojima je pred kipom božanstva morala vladati potpuna tišina i one kada se božanstvo slavilo pjevanjem i sviranjem.
- Svečanosti i povorke bile su nezamislive bez glazbe i plesa.
- Plesalo se u različitim prilikama, muziciralo se na gozbama.
- Židovi tadašnjih grobnica prikazuju brojne prizore iz glazbenog života.
- Egipćani su koristili velik broj instrumenata (razne udaraljke, čegrtaljke, sistrum, veći i manji bubnjevi, frule, trublje, harfe, lutnje, citre).
- Posebnu pozornost zaslužuju hidrauličke orgulje koje su pronađene tek u helenističko vrijeme (3.stoljeće pr.Kr.).
- Instrumenti su, osim u dvorskom životu i vjerskom ritualu, imali ulogu i u svakidašnjem životu prateći radove u polju.
- Što se tiče teorijsko-tehničke organizacije, prema broju žica na raznim instrumentima i prema broju tonova koji su neki instrumenti mogli proizvesti, Egipćani su poznavali pentatoničku i kromatsku ljestvicu.
- Glavni intervali su oktava, kvinta i kvarta.
- Pretpostavlja se da su poznavali i notno pismo.
- U zajedničkom su se muziciranju svirači ravnali prema pjevačima na osnovi heironomskih znakova rukama koji su predočavali određene intervale.

- O magičnim svojstvima glazbe svjedoče slike na kojima životinje tj. ljudi maskirani u životinje sviraju različite instrumente.

MEZOPOTAMIJA

- Kod Sumerana glazba je bila isključivo povezana s crkvenim obredima.
- Crkveni su se napjevi izvodili prema utvrđenom rasporedu koji se nije smio mijenjati.
- Na ovom se području razvio raskošan dvorski život s obilnim sudjelovanjem profesionalnih glazbenika.
- Sumerani su, uz Egipćane, prvi razvili organiziranu glazbenu profesionalnost.
- Likovni izvori govore i o instrumentima s tog teritorija, a to su lire i harfe, čegrtaljke, zvečke, različiti bubnjevi, sistrumi, duguljaste flaute, duhački instrumenti s jezičkom, lutnje i rogovi
- Zajedničko muziciranje nesrodnih instrumenata (udaraljke, puhaći i žičani instrumenti).
- Razvili su simboliku brojeva 5 i 7 (broj 5 je odgovarao broju čovjekovih osjetila, broju elemenata iz kojih je stvoren svijet, broju glavnih planeta; broj 7 predstavlja dane u tjednu, zbroj svih planeta, broj glazbenika u hramu, broj harfista u dvorskoj kapeli, simbol savršenstva).

KINA

- Glazba ima vrlo značajnu ulogu u društvenom životu.
- Stroga simetrija u metričko-ritmičkoj podjeli, osobito u duhovnoj glazbi, dok je svjetovna bila slobodnijeg i gipkijeg ritma.
- Kineskom glazbom vlada izrazita pentatonika bez obzira radi li se o duhovnoj ili svjetovnoj, vokalnoj ili instrumentalnoj, lirskoj ili dramskoj glazbi.
- Glazba je prožeta suzdržljivošću, izvjesnom hladnoćom i objektivnošću.
- [Instrumentarij je vrlo bogat](#), osobito na području udaraljki kojih ima u velikom broju i od različitih materijala (kamen, bronca, svila, drvo, tikva...).
- U udaraljke spadaju gong i zvona, kasnije su se pojavili puhaći instrumenti, bambusove frule, posebne vrste Panove frule, sviraljke tipa oboe, limeni instrumenti vrlo jaka i prodorna zvuka.
- Posebna vrsta duhačkog instrumenta je sheng (kombinacija Panove frule i orgulja - vidi slike instrumenata i poslušaj primjere na [webu](#)).
- Od instrumenata sa žicama poznat je guqin (kordofon tipa citre) i pipa (kordofon tipa lutnje) – zanimljiva tehnika sviranja pipe može se vidjeti na prethodno navedenoj [web](#)-stranici.
- I kod Kineza je razvijena simbolika brojeva; 12 liua podsjeća na dvanaest Mjesečevih mijena, stupnjevi pentatoničke ljestvice povezani su s pet elemenata (zemlja, vatra, voda, drvo, metal, simbol društvenog uređenja, simbolika je zahvaćala i glazbene ljestvice (prvi ton se zvao „carska palača“).
- Kineska glazbena kultura omogućavala je ženama udio u izvođenju glazbe (npr. guzheng koji tradicionalno sviraju žene).
- U 8. st. uz pjevanje i instrumentalni sastav javlja se i scenska vrsta, a kasnije se razvija kineska opera.

JAPAN

- Japanska glazba donekle je srodna kineskoj, ali se od nje razlikuje po slobodnijem i raznolikijem ritmu.

- I u Japanu pentatonika, ali s polustepenima (tzv. hemitonska pentatonika, za razliku od anhemitonske koja ima 5 cjelostepenskih intervala).
- Gagaku je scensko djelo koje izvodi instrumentalni ansambl (puhači i žičani instrumenti i udaraljke), najčešće na otvorenom, gdje se na poseban način usklađuje s prirodom, to je umjetnost dvora i aristokracije.
- No je scensko djelo sa zborovima, srodno starogrčkoj tragediji, čine ga pjesma, ples i recitativi, također umjetnost dvora i aristokracije.
- Kabuki je umjetnost građanstva, scenska vrsta koja je postala ishodište vokalnoj glazbi
- Pogledaj video o japanskom [kabuki i bunraku](#) teatru.
- Napjevi gejši su ha-uta ili ko-uta (kraće pjesme), opsežnije su naga-uta za glas i instrumente.
- Među japanskim instrumentima ističu se: biva s hvataljkom (kordofon tipa lutnje), šamizen, koto i šakuhači; vidi kratak [video](#) s primjerima.

INDIJA

- Indijski spjev Ramajana opisuje raskoš dvorskog života u kojem je glazba obilno zastupljena te narodnu glazbu i glazbene priredbe u kojima pjevači i plesači uz pratnju brojnih instrumenata i hodajući ulicama privlače pažnju prolaznika.
- U indijskom napjevu susrećemo ljestvicu šireg opsega, tragove kromatike, slobodniji ritam i formu.
- Glazbena teorija u Indiji dijeli oktavu na 22 dijela nazvana sruti (oni predstavljaju intervale od otprilike $\frac{1}{4}$ tona).
- Duhovni se napjevi temelje na tekstovima četiriju knjiga Veda.
- RAGA vs. TALA – melodijski vs. ritmički obrasci
- Hindustani vs. Karnatak tradicija – sjever vs. jug Indije (mnoge sličnosti, no različiti instrumenti, npr. par bubnjeva tabla na sjeveru vs. mrdangam bubanj na jugu)
- bogat instrumentarij: [pregled instrumenata u indijskog klasičnoj glazbi vidi ovdje](#)
- Najznačajniji korfodoni su sitar, vina, sarangi i [sarod](#).
- Važan je bordun ili ležeći ton: [tanpura](#), [bordun](#).

ANTIČKA GLAZBENA KULTURA

GRČKA

MUZIKA kao božanska umjetnost

Riječ *muzika* potječe od grčkog naziva *mousike tehne* (umjetnost muza) koji je označavao sve umjetnosti pod zaštitom muza.

Muze su bile kćeri Zeusa i Mnemosine, božice sjećanja.

Bilo ih je devet: Kaliopa, zaštitnica epske poezije, Klio, povijesti, Euterpa, lirske poezije, Melpomena, tragedije, Terpsihora, zbornih pjesama i plesa, Erato, ljubavne poezije, Polihimnija, duhovne poezije, Uranija, astronomije i Talija, komedije.

- Pojam glazba obuhvaća instrumentalnu svirku, pjevanje i ples, što znači da su napjev, riječ i ritam tvorili nerazdvojnu cjelinu.
- Stihovi se stoljećima izgovaraju pjevajući, a tek se na kraju 5. st. (nakon klasičnog razdoblja grčke kulture) glazba i pjesništvo razdvajaju.

- *musikos* = obrazovan čovjek
- Grci su glazbu smatrali Božjim darom.
- U grčkoj mitologiji glazba poprima nadljudsku moć.
- Glavni i najpopularniji grčki instrumenti bili su lira (srodna kitari) i aulos.
- Lira je bila povezana s Apolonovim kultom (Apolona su često prikazivali s lirom ili kitarom u rukama), bila je kućno glazbalo; učenje lire bilo je obvezno u odgoju mladih (Platon: „Što je u državi bolja glazba, bolja će biti i država!“).
- Kitara je bila kordofoni instrument za javne koncertne nastupe, instrument vedrine i duševne ravnoteže, povezana s Apolonovim kultom.
- Aulos je bio aerofoni instrument, instrument uzbuđenja i strasti, upotrebljavali su ga na gozbama, u vježbalištima, pratio je vojnički korak; povezan je s dionizijskim kultom, a nakon pojave kršćanstva sve se manje koristi.
- Uz liru i kitaru, od kordofonih instrumenata Grci su poznavali i harfu (sambuka – egipatska harfa), lutnje, forminks (prethodnik kitare, prvi se puta spominje u Homerovim epovima), monokord (ili kanon, jednožičani instrument koji je služio za akustičke pokuse).
- Među aerofonim instrumentima isticala se flauta (ili monokalamna siringa), Panova frula (ili polikalamna siringa; prauzor usne harmonike).
- Upotrebljavali su i trublje, a među udaraljka se nalaze samo kastanjete, bubnjići i cimbali (činele).

OBLICI GRČKE GLAZBE

- prva, najstarija i najuglednija skupina glazbenih oblika naziva se **kitarodija** (lirodija), pripadalo joj je solopjevanje uz kitaru; pjevač sam sebe prati na kitari, izvode se ulomci iz epopeja, glavna točka kitarodičkih nastupa bila je nomos posvećen Apolonu; ostalim kitarodičkim vrstama pripadale su ljubavne, političke, satiričke pjesme (vokalno-instrumentalna glazba).
- Druga skupina nazivala se **aulodija** i obuhvaćala je pjevanje uz aulos, zbog čega su bila potrebna dva izvođača (vokalno-instrumentalna glazba).
- Posebnu skupinu tvori instrumentalna glazba u kojoj su glavnu ulogu također imali kitara i aulos - tako nastaje **kitaristika**, odnosno **auletika** (instrumentalna glazba).
- Uz solističke nastupe aulosa postojalo je i zajedničko muziciranje dvaju aulosa.
- U solističkoj svirci kitare vješto ornamentiranje u središtu je umjetnikove pozornosti.
- VODENE ORGULJE ili HYDRAULOS - konstruirao ih je Ktesibije iz Aleksandrije, grč. Hydraulos = aulos na vodi, visoke su do 3 m, a široke oko 1,5 m, to je sustav posuda s vodom, klipovima, ventilima i zrakom, pokretao ih je svirač ili pomagač.

ZBORSKI OBLICI

- Nastupe zbora pratila je kitara, aulos ili oba instrumenta zajedno.
- Zbor nije bio velik, obično oko 15 - 30 pjevača.
- Pjevalo se unisono ili u oktavama; nastupali su u raznim prilikama.
- S vremenom su se izgradili brojni zborski oblici:
- **tren** - prastaro pjevanje povezano s magijom koje se postupno pretvaralo u žalopojku; zbor je pratio aulos; podvrsta trena bila je **elegija**
- **pean** - pjesma radosti, obično posvećena Apolonu; nekada je pjevala o zdravlju, a kasnije o sreći; svjetovni i vjerski pean

- **ditiramb** – bio je posvećen Dionisu (bog vinove loze); u pjesmi je sudjelovalo 50-ak pjevača i plesača obučeni u satire (kozju kožu), pjevalo se oko Dionisova oltara; bio je praćen diaulosom; iz njega se kasnije razvila grčka tragedija
- od ostalih zbornih vrsta značajne su bile himne, skolion, enkomij, epinikij, hiporherna, himenej, epitalamij.

GRČKA TRAGEDIJA

- spoj riječi, tona, mimike, dekora
- Razvila se iz ditiramba, tj. iz zborskog pjevanja čiji je zbor predvodio solist (korifej).
- Članovi zbora kružili su oko Dionisova oltara obučeni u kozje kože; sudjelovali su i svirači aulosa i bubnjeva.
- Kasnije su se uloge solista i zbora proširile; solist je poprimio epska obilježja (pričanje o Dionisovu životu), a zbor je poprimio lirska obilježja.
- Tespijs je u ditiramb uveo i glumca, tako da su se na okupu našli svi značajni elementi drame.
- Izvođenje ditiramba s trga preselilo se u poseban ograđeni, ali nepokriveni amfiteatralni prostor, u kazalište (ali se tada to više ne može nazivati ditirambom).
- Razvoj grčke tragedije vezan je uz gospodarsko stanje kulture i umjetnosti u Ateni.
- Prikazivanje tragedije donekle se pretvorilo i u politički akt u kojem je sudjelovao čitav grad (svi osim robova).
- Prvih su se dana održavali nastupi zborova, organizirala se povorka i nosila Dionisova slika kroz grad, onda se obavila žrtva i kip boga prenio se u kazalište (koje je primalo i do 20 000 gledatelja).
- Kazalište se sastojalo od okruglog orkestra na kojem se nalazio zbor, pozornica (iza orkestra), sučelice gledatelja i amfiteatralno položenih redova kamenih klupa.
- Prvi dan u kazalištu najavljivalo se koje će se dramske priredbe održavati u iduća četiri dana; najbolji glumci i djela bili su i nagrađivani; najbolja mjesta u kazalištu bila su rezervirana za svećenike, poslanike, zaslužne osobe i siročad boraca.
- Grčki su glumci glumili s maskama na licu; maske su bile podijeljene na karakterne i obične; otprilike 28 različitih maski (6 za starce, 8 za mlađe muškarce, 11 za žene, 3 za slugu); glumili su samo muškarci.
- Važnu ulogu u tragediji imao je zbor koji je imao stalan broj članova, od 12 do 15; nastupao je u međučinovima; uloga zbora je da pjesmom komentira radnju.
- Zbor je u dijalogu s glumcima sudjelovao u najkritičnijim, najsudbonosnijim trenucima dramske radnje te je predstavljao glas javnosti (glazba ima vodeću ulogu u ključnim momentima).
- Što se tiče glumaca, u početku je sam pjesnik glumio sve uloge; kasnije se pojavio prvi glumac, Eshil je uveo drugog glumca, a Sofoklo trećeg.
- Grcima je pozornica neka vrsta bojišta na kojem se vodi borba čovjeka protiv nevidljivih sila.
- Najveća imena grčke tragedije: Eshil, Sofoklo i Euripid; dovode grčko kazalište do vrhunca!
- **Eshil** je napisao oko 90 tragedija, od kojih je sačuvano 7 (Prikovani Prometej, Orestija); Sofoklo je ostavio oko 120 kazališnih komada, od kojih je također sačuvano 7 (Antigona, Kralj Edip, Elektra); **Euripid** je napisao 75 djela, a sačuvano ih je 18 (Medeja, Ifigenija u Aulidi, Ifigenija u Tauridi), on je u dramsku radnju unio realističke crte i kod njega su monolozi bili u prvom planu, a *Oresta* je njegov najstariji zapisani antički glazbeni dokument.

- Uz tragediju razvijala se i komedija, u čijem se području istaknuo **Aristofan**; napisao je četrdesetak kazališnih djela, a sačuvano ih je desetak (Ptice, Lisistrata, Žabe).

OSNOVE GRČKE GLAZBENE TEORIJE

- Grci su intervale dijelili na konsonantne (kvarta, kvinta i oktava) i disonantne (svi ostali).
- Temelj njihove melodičke misli bio je **tetrakord** (prvi i zadnji ton čine interval kvarte; osnova iz koje su nastale grčke ljestvice).
- Dva tetrakorda činila su oktavu (dvostruki sistem).
- Postojale su 4 osnovne ljestvice: **dorska** (muževni, veličanstveni napjevi), **frigijska** (napjevi uzbuđenja i strasti), **lidijska** (napjevi koji izazivaju bol) i **miksolidijska** (napjevi raskalašenosti i mekoputnosti) – sve su bile silazne.
- Ukupan broj originalnih i izvedenih ljestvica bio je 9, ali se njihov broj svodio na 7 jer su neke imale isti raspored stepena i polustepena.
- U Grčkoj glazbi važnu ulogu ima ritam; osjećaj za ritam nastajao je iz ravnomjerna koračanja i pravilnih plesnih pokreta, ali isto tako je važna i metrika pjesničkog teksta.
- Duljina i kratkoća slogova i njihov odnos tvore metričku i ritmičku okosnicu pojedinog djela.
- Svoje melodije Grci bilježe već u 6. st. posebnim sustavom notacije koja se temelji na alfabetu; instrumentalna notacija bila je starija od vokalne.

SAČUVANI OSTACI GRČKE GLAZBENE PRAKSE

- primjenjivala se heterofonija i pratnja u obliku borduna
- sačuvano 20-ak glazbenih fragmenata (50-ak minuta glazbe)
- **Seikilov skolion** – jedini u potpunosti očuvan izvor, nadgrobna pjesma – epitaf, koju je stanoviti Seikilos napisao za svoju suprugu, pronađena u Turskoj, uklesana u stup:

*Dok živiš,
pleši i pjevaj,
budi radostan.
Jer život je kratak,
I vrijeme odnosi svoj plijen.*
- zbarski ulomak iz Euripidova Oresta
- dvije Apolonove himne
- tri himne: Muzi, Sunce i Nemzi
- kršćanska himna iz Egipta (najstariji dokument kršćanske glazbe)
- četiri fragmenta na papirusu (1. pean u čast Apolonu, 2. tri retka obilježena instrumentalnom notacijom, 3. ulomak koji vjerojatno potječe iz neke tragedije, 4. druga tri retka s instrumentalnom notacijom).

GRČKI GLAZBENI PISCI I TEORETIČARI

- **Pitagora** – čini se da je prvi upotrijebio brojeve za oznaku odnosa među tonovima konsonantnih intervala, mjerio je duljinu tonskog izvora tj. žice na monokordu; ljestvicu je izvodio iz kvintnih odnosa – glazba i matematika
- **Filolaj** – važna su njegova proučavanja pentatonike
- **Aristotel** – glazbi određuje važno mjesto u odgojnom sustavu, ali tvrdi i da je izvor užitka; ističe pravo instrumentalne glazbe na punu samostalnost - [glazba i odgoj]

- **Aristoksen** – je razvio teoriju ritma; smatrao je da sud o glazbenom djelu moraju donositi sluh i emocije, a ne apstraktno-matematičke formule na koje su se oslanjali Pitagorejci – [glazba i emocije]
- **Eratosten** – ostavio je mnogo podataka o grčkim instrumentima
- **Aristid Kvintilijan** – napisao je raspravu „Peri musikes“ u tri knjige, u prvoj govori o harmonici i ritmici – [glazba i filozofija].

RIM

- Postavši političkim središtem, u Rimu se nakon prvobitnog utjecaja etrušćanske kulture zamjećuju tragovi helenističkog utjecaja.
- Rimski je glazba također bila i pod utjecajem sirijsko-babilonske i egipatsko-aleksandrijske glazbe te glazbe Grka iz južne Italije.
- U društvenom životu glazba je imala vrlo važnu ulogu (postala je umjetnost za mase).
- Za priredbe je uvijek vladalo veliko zanimanje jer su često nastupali solisti virtuozni.
- Često su pripadnici bogatijeg sloja imali kućne orkestre sastavljene od robova.
- U dvorcima su postojale i hidrauličke orgulje, ne zbog vjerskih potreba, već za zabavu (možda zato orgulje u ranom kršćanstvu nisu bile dio bogoslužja?).
- Njihova težnja za monumentalnošću i vanjskim efektima očitovala se i u amfiteatru, u krvavoj igri gladijatora, u pantomimi protkanoj baletnim elementima u kojima je pretežno bila svrha pokazati tjelesnu vještinu i okretnost.
- Velike svečanosti imale su svrhu odvratanja od svakidašnjih društvenih i državnih problema (narodu treba dati kruha i igara).
- Postojale su radne i vojničke pjesme te sakralni napjevi.
- U vojnom su životu veliku ulogu imale koračnice povjerene limenim instrumentima.
- Glazbenici koji su sudjelovali u svečanostima u hramovima uživali su poseban ugled.
- U rimskom se kazalištu osobito razvila komedija, čiji je najznačajniji predstavnik bio **Plaut**.
- U rimskoj komediji nema zbora iz grčke tragedije, ali se u njoj njeguje solopjevanje, a bilo je i instrumentalnih točaka.
- Rimski glazbena teorija bila je izgrađena na temelju grčke; prvenstveno je služila u odgoju govornika.
- Rimljani se koriste puhaćim instrumentima, kitarom i cimbalom.

SREDNJI VIJEK (5. – 15. st.)

STAROKRŠĆANSKA GLAZBA

- S Istoka potječu i temeljni načini izvođenja glazbe u kršćanskom bogoslužju, to su: **antifonijsko i rezponzorijalno izvođenje**
- U 4. st. javljaju se **himne**, značajna vrsta crkvenih pjesama istočnjačkog podrijetla; postale su popularne i doživjele procvat na Zapadu; po obliku, himna je bila strofna pjesma, napjev je bio silabičan (jedan slog, jedan ton), jednostavan i pjevan; više su bile namijenjene vjernicima, a manje profesionalnim pjevačima; glavna joj je svrha da slavi kršćanske istine i zbivanja; odražavaju osobne individualne osjećaje.
- Postupno je u strukturi himni došlo do promjene – sve ju manje pjevaju vjernici tj. pjeva ju crkveni zbor.

- To je uvjetovalo da su stari himnički napjevi bili obogaćeni melizmima, a nove melodije su se stvarale uz primjenu ornamentiranja.
- Himne su oduvijek bile pisane u stihovima, ali ih ima i u prozi (najpoznatija himna u prozi *Te Deum Laudamus* - Tebe Boga hvalimo).
- Širenje kršćanstva po europskim zemljama imalo je za posljedicu da je svaka zemlja, primajući kršćanstvo, unosila u obrednik jezik i glazbu te niz novih elemenata.
- Glazbena strana bogoslužja obogatila se novim doprinosima narodnog podrijetla; počele su se opažati sve veće razlike između rimske, galikanske (Francuska), španjolske, milanske i anglikanske (Engleska) crkve.
- Sve su te promjene uznemirile Rim jer je prijetila opasnost da se pokoleba jedinstvo koje se temeljilo na nepromjenjivosti jezika (latinski), obrednika i glazbe.
- Dugotrajno „čišćenje“ crkvenog glazbenog repertoara odnosilo se na unificiranje odnosa između tekstova i pojedinih crkvenih svetkovina.
- Ove se zasluge pripisuju **GRGURU VELIKOM**; glazbeno obrazovanom papi, benediktincu, koji je sa svojim pomoćnicima tekstove namijenjene pjevanju sabrao u posebnu zbirku i nazvao je Antifonarij.
- Poznata je njegova slika na kojoj sjedi uz monokord i po diktatu golubice, koja mu šapće na uho, pronalazi nove melodije.
- On je sa svojim pomagačima napravio selekciju crkvenog glazbenog repertoara.
- Tekstove namijenjene pjevanju sabrao je u posebnu zbirku i nazvao je **Antifonarij**, također je odredio odnos između crkvenih svetkovina u tijeku godine i pojedinih tekstova.
- U Rimu je utemeljio pjevačke škole (tzv. SCHOLAE CANTORUM); učenici su većinom bili siročad pa su se takve škole nazivale i sirotišta; napjevi su se učili napamet jer tada nije bilo razvijenog notnog pisma, a načini prenošenja crkvenog glazbenog repertoara temeljio se na usmenoj predaji.
- Bio je i začetnik mnogih značajnih reformi liturgije; na početku mise uz *Kyrie eleison* dodao je i *Christe eleison*; učinio je mnogo i za proširenje rimskog obrednika po Europi.
- Jednoglasno pjevanje srednjeg vijeka dobilo je naziv gregorijansko pjevanje ili gregorijanski koral upravo po Grguru Velikom.
- Nakon Grgurove smrti stvara se „novorimski“ koral (7. st.), danas poznat pod nazivom **gregorijanski koral**; obilježavali su ga klasična uravnoteženost, preglednost, bezličnost i objektivnost, a prema odnosu riječi i tona korali se dijele na [silabički](#) i [melizmatički](#).
- Počeo se širiti Europom zahvaljujući novim pjevačkim školama izvan Italije, no nisu ga svi prihvaćali jednakom brzinom; Karlo Veliki promovirao je koral izvan Apeninskog poluotoka.
- Doba karolinške dinastije bilo je doba pravog cvata korala, no postupno njegov značaj opada.
- Nove pojave u crkvenoj glazbi uvjetovala su sve jači nemar za koral, koji se sve više izobličavao i gubio svoju izvornu fizionomiju.
- Zanimanje za njegovanje korala u 18. st. jako je opalo, no u 19. st. ponovno je oživjelo, a razlog tome bilo je zanimanje romantičara za prošlost; u drugoj se polovini stoljeća pojavljuju pokušaji restauriranja koralnih melodija, u čemu prednjače francuski benediktinci, pa se tako koralu vratio njegov nekadašnji izgled.
- Gregorijanski je koral bio prvo veliko glazbeno-umjetničko ostvarenje, ujedno i najstarija umjetnički uobličena glazba europskog Zapada koja je živa i danas; važnu je ulogu odigrao u razvoju višeglasja, postao je temelj za izgradnju polifonije; mnogi poznati skladatelji crpili su s izvora koralnih napjeva nalazeći u njima inspiraciju i potrebnu tematiku.

IZVODILAČKA PRAKSA I OBLICI KORALA

- Gregorijanski koral bio je izrazito funkcionalna glazba povezana uz obrede katoličke crkve.
- Glavne crkvene službe bile su časoslov (oficij) i misa.
- **ČASOSLOV** – skup molitava koje se mole, odnosno pjevaju svakog dana u određeno vrijeme; npr. osam puta i svaki od njih ima svoj poseban latinski naziv (*matutinum, laudes, prima, tertia, Sexta, nona, vesparae, completorium*).
- Gregorijanski napjevi za časoslov sakupljeni su u zbirci Antiphonale; tekstovi su često u prozi, podrijetlo im je najčešće u psalmima, a čitavi se psalmi pjevaju samo u časoslovu.
- **MISA** – glavno bogoslužje katoličke crkve; glavna joj je svrha komemoriranje i u određenom smislu obnavljanje Kristove posljednje večere.
- Započinje *Introitom*, zatim slijedi *Kyrie, Gloria*, potom slijede posebne molitve, čitanje poslanice, *Gradual s Alelujom*, koju u vrijeme krizme i u misama za mrtve zamjenjuje *Tractus*, zatim slijedi Evanđelje i *Credo*, a završava formulom *Ite missa est*.
- U misi ima promjenjivih (*Proprium missae*) i nepromjenjivih (*Ordinarium missae*) dijelova, što znači da određeni dijelovi ostaju u misnom tekstu svakog dana u godini, dok se drugi svakog dana mijenjaju ovisno o blagdanima i svecu kojem je dan posvećen.
- Poseban oblik mise je **requiem** tj. misa za mrtve.
- Gregorijanski napjevi za mise sakupljeni su u zbirci Graduale.
- Prema načinu izvođenja razlikujemo: 1. svećenik sam izvodi koralni ulomak pri čemu nastaje psalmodički solo; 2. svećenik pjeva samo neke dijelove liturgijskog teksta, a ostale (završne) izvodi zbor [responzorijalno pjevanje (izmjena solo - zbor)] te 3. sav liturgijski tekst izvodi zbor tako da se podijeli u dvije pjevačke skupine koje naizmjenice nastupaju [antifonalno pjevanje].
- Prema strukturi napjevi su pogodni i za responzorijalno i za antifoničko pjevanje.
- U koralnim se melodijama zamjećuje težnja k simetriji i zaokruženosti; redovito se razvijaju u obliku duge ili luka; koral ima slobodan ritam.

TROPIRANJE I SEKVENCE, LITURGIJSKA DRAMA

- Koral u 9. i 10. st. postaje zaokružena cjelina, oko njega se javljaju nove forme i započinje proces deformacije koralu u kojoj istaknutu ulogu imaju elementi narodnog stvaralaštva.
- U tom se procesu javljaju sekvence, tropi, liturgijske drame i pojave iz područja ranog višeglasja.
- Sjevernija europska područja su u tom procesu imala značajnu ulogu (oni su već prije obogatili koral).
- Svim ovim pojavama zajednički izvor je **TROPIRANJE** (umetanje novih tekstovnih ulomaka, a katkad i novih melodija u službene liturgijske tekstove).
- Tropiranje je svoj vrhunac doživjelo između 10. i 12. st.
- Po opsegu su bili raznovrsni, mogli su sadržavati svega nekoliko riječi, ali i bogate dijaloge (preteče liturgijske drame).
- Tropiranje se moglo vršiti na početku, u sredini ili na kraju službenog liturgijskog teksta, a ta su se mjesta mogla i kombinirati.
- Najčešće su se tropirali stavci iz misnog ordinarija (osobito *Kyrie*), misnog propriuma i časoslova.

- Tridentski koncil je u 16. st. odstranio tropiranje, ali je ono dalo život novom stilu katoličke crkvene glazbe.
- **SEKVENCA** – najstariji i najznačajniji oblik tropiranja u starokršćanskoj glazbi
- Prva faza njezina razvoja u uskoj je vezi s **jubilusima** (bogate opsežne melizmatičke skupine tonova koje su se pjevale na završnom vokalu uskliku *Aleluja*).
- Spoj jubilusa i novog teksta dobio je naziv sekvenca, sequela ili prosa.
- Sekvenca svoj ritam zasniva na pravilnom nizanju tonova, po silabičkom načelu: na svaki ton teksta dolazi po jedan ton; tekst sekvence je strofičan; simetričnost stihova vidi se i u simetričnosti glazbe.
- Pod svaki ton jubilusa podmetao se jedan slog novog teksta.
- Tekst je postupno postajao svjetovniji i slobodniji, pa su crkvene vlasti morale provesti selekciju (zadržane su samo četiri sekvence: uskrsna, duhovna, tijelovska i sekvenca iz mise za mrtve).
- Među novim književnoumjetničkim formama ističe se **LITURGIJSKA DRAMA**, koja se rodila u samom bogoslužju na temelju tropiranih umetaka u liturgijski tekst, u kojima se na rezponzorijalnoj bazi (pitanje - odgovor) provodilo dijalogiziranje, a to su osnove buduće dramatizacije.
- Tim je putem došlo do dramatizacije Kristova rođenja, a zatim i muke s uskrsnućem.
- Svoj vrhunac liturgijska drama doživljava u 12. i 13. st.
- Kasnije se gubi veza s latinskim jezikom i uvodi se narodni jezik uz korištenje narodnih napjeva.
- Glazba u liturgijskim dramama i misterijima mješavina je duhovnog i svjetovnog.

SREDNJOVJEKOVNA GLAZBENA TEORIJA

- U srednjem vijeku glazba se proučavala više kao znanost nego kao umjetnost.
- Bila je znanstvena disciplina u okviru tzv. *septem artes liberales* (sedam slobodnih vještina): *trivium*: gramatika, logika, retorika i *quadrivium*: aritmetika, astronomija, glazba i geometrija.
- Duh skolastike odrazio se i na glazbu, osobito u doba menzuralne glazbe te je posebno značenje pripalo simbolici brojeva.
- Glazbena se znanost u to vrijeme posebno njegovala i razvijala u posebnim samostanima koji su tada bili žarišta kršćanske kulture.
- U srednjem je vijeku djelovao niz teoretičara, a među najznačajnijima su bili: **Aurelije Augustin** – najstariji predstavnik glazbenoteorijske misli latinske antike, svetac katoličke crkve, redovnik, teolog i filozof; njegovo je poznato djelo *De Musica*; **Boecije** – rimski plemić, filozof i matematičar, detaljno proučio grčku glazbenu teoriju; njegovo je djelo *De Institutione Musicae*; **Guido d'Arezzo** – teoretičar i reformator glazbene pedagogije, zaslužan je za određivanje položaja neuma na sistemu od 4 crte, uveo je heksakordalno nazivlje (solmizacija- UT, RE, MI, FA, SOL, LA):

UT queant laxis,
REsonare fibris,
MIra gestorum,
FAmuli tuorum,
SOLve polluti,
LABii reatum,
 Sancte Johannes

Da bi Tvoje sluge mogle slobodnim glasom slaviti čudesa Tvojih podviga, razriješi grijeha nečista usta, Sveti Ivane.

- Temelj srednjovjekovne glazbene teorije bio je nauk o tonusima ili modusima, odnosno o starocrkvenim tonalitetima.
- Među tonusima su se razlikovali temeljni (**autentični** – dorski, frigijski, lidijski, miksolidijski) i izvedeni (**plagalni** – hipodorski, hipofrigijski, hipolidijski, hipomiksolidijski).
- U početku su se tonaliteti označavali običnim brojevima, a kasnije su se upotrebljavali grčki redni brojevi za autentične tonalitete; još kasnije su se i autentični i plagalni tonaliteti označavali latinskim rednim brojevima, pri čemu su se autentični bilježili neparnim, a plagalni parnim brojevima.

RAZVOJ NOTACIJE

- jedno od najznačajnijih pojava srednjovjekovne glazbe, osobito crkvene glazbe
- Stari Grci imali su svoj sustav alfabetske notacije.
- Srednji vijek dugo nije poznavao znakove zapisivanja tonova.
- Po uzoru na starogrčku glazbenu praksu zborovođa je davao određene znakove dizanjem i spuštanjem ruku (**heironomija**), označujući time dizanje i spuštanje melodičke linije.
- Prvi pisani znakovi za bilježenje tonova bili su **neume**; njihov je razvoj bio dug i spor (od prve pojave u 8. st. do 11. st., kada je Guido d' Arezzo precizirao zapisivanje tonskih visina).
- Neume su na početku označavale akcente i podsjećale su na strelice, a kasnije su se dodale točkice i kukice.
- U razvoju neumatskog pisma mogu se razlikovati dva razdoblja: u prvom se upotrebljavaju znaci bez crta, a u drugom znaci s crtama.
- Neume bez crta nisu mogle zabilježiti visinu tona, one su upućivale u opće konture melodijskog kretanja te su više služile kao podsjetnik onomu koji je dotičnu melodiju već poznavao.
- Postupno su se počele dodavati i druge oznake, kukice, točkice.
- Zatim se uvodi **dijastematska notacija** u kojoj su se neume upisivale iznad teksta, čas na višim, čas na nižim mjestima, što je nešto preciznije održavalo melodičku liniju.
- Postupno se dodaju i tzv. ritmički znaci koji su pjevače pobliže upućivali u način interpretiranja; tako je npr. slovo *c* iznad neume označavalo ubrzanje tempa (*c = celeriter*), a slovo *t* usporavanje (*t = tenere*).
- No, ni heironomska ni dijastematska notacija nisu mogle označiti točan interval.
- Prava je prekretnica nastala u trenutku kad je bila uvedena prva crta.
- Crta je predstavljala napetu žicu, grafički prenesenu na papir, koja može proizvoditi samo jedan ton te se i na crti na papiru mogao upisati znak za samo jedan ton.
- Ta je crta donosila i drugu korist, ona je omogućila pisanje triju znakova (na crti, ispod i iznad nje) – tako se ton mogao točno fiksirati.
- Crta je bila crvene boje i označivala je ton *f*, ubrzo je bila dodana i žuta crta koja je označivala ton *c*, a kasnije su između tih dviju crta dodali i treću, crnu crtu za ton *a*.
- No, često se te crte nisu upisivale u bojama nego samo urezivale na papir.
- Na početku crte stajalo je određeno slovo koje je označavalo naziv tona koji se na njoj razvio (*F, C*), tako su se postupnim izobličenjem razvili *f*-ključ i *c*-ključ (ključevi su međusobno bili udaljeni za kvintu).

- Daljnji razvoj notacije povezan je sa **Guidom d'Arezzom** – on je odredio položaj neuma na sistemu od četiri crte, odnosno u prazninama među crtama, poštujući sustav tercni razmaka.
- Četiri su crte bile dovoljne za zapisivanje koralnih melodija.
- Neume nisu određivale trajanje tona (svladavanje tog nedostatka preuzet će menzuralna notacija), no postojale su oznake koje su služile za ritmičko interpretiranje neume; ritmički se znaci stapaju s neumom pa je proširuju, odnosno produljuju.

PRVI OBLICI VIŠEGLASJA

- Pojava višeglasja vrlo je važna za povijest europske glazbe.
- U 9. st. javljaju se prvi opisi višeglasnog pjevanja u teorijskim glazbenim raspravama.
- Najstarije glazbenoteorijske rasprave koje govore o počecima višeglasja su Kelnski i Pariški traktat, *Musica enchiridis* i *Scholije iz Bamberga*.
- Jedna od najvažnijih rasprava svakako je **Musica enchiridis** – u njoj se opisuje dvoglasje koje se sastojalo od jedne gregorijanske melodije (*vox principalis*) koju su uzimali iz tropa ili sekvenca, ona je pratila glas (*vox organalis*) u donjim kvartama i kvintama.
- Takva se vrsta višeglasja nazivala **organum** (koji će ostati naziv i za sve vrste ranog višeglasja).
- U 11. stoljeću: prvi počeci protupomaka, jednog od glavnih sredstava kojima se ostvaruje samostalnost melodičke linije.
- Primjenom protupomaka uvodi se nova višeglasna vrsta **diskant**; njena temeljna melodija ostaje *cantus firmus*.
- Postoje još dva posebna tipa višeglasja, to su: **gymel** (engleskog podrijetla; skladba u kojoj gregorijansku melodiju prati drugi glas u tercama) i **fauxbourdon** (kontinentalnoeuropskog podrijetla); za oba je bilo karakteristično paralelno kretanje glasova.

NOTRDAMSKA ŠKOLA I ARS ANTIQUA

- U razvoju višeglasja bitna su četiri velika razdoblja; prvo od njih je bila pariška epoha notrdamske škole (od sredine 12. st. do oko 1250.) i razdoblje nazvano *ars antiqua* (od 1250. do oko 1320.); drugo razdoblje je *ars nova* (oko 1320. - 1400.); treće razdoblje je razdoblje nizozemskih polifoničara, s predrenesansnim obilježjima (15. st.); četvrto razdoblje je glazbena renesansa (obuhvaća 16. st.).
- Vodeća uloga u prvom razdoblju pripada Francuskoj, a u 14. st. ulogu će preuzeti Italija.
- Posebno se isticao Pariz kao prijestolnica francuskih kraljeva i kao ekonomsko središte; u njemu se podiže jedan od prvih velikih spomenika novog gotskog stila, katedrala Notre-Dame u kojoj su najnapredniji glazbenici onog vremena razvijali svoju djelatnost obogaćujući višeglasje novim sredstvima.
- U tom su razdoblju djelovali vrlo značajni glazbenici: **LEONIN** – skladatelj organuma, napisao je veliko djelo u stilu organuma uzimajući za tekst gradual i antifonarij kako bi u bogoslužje unio raznovrsnost; njegovi su organumi bili dvoglasni, a ima ih više od 80; za *cantus firmuse* poslužile su mu melodije rezponzorija iz mise i časoslova; najavio obilježja budućeg moteta; **PEROTIN** – pisao je kompozicije za tri i četiri glasa (*triplum, quadruplum*); napravio izbor iz Leoninovih skladbi i dodao puno novih kompozicija.
- Skladatelji notrdamske škole izlazili su iz anonimnosti; potpisivali su se na svoja djela, a javnost ih je prihvatila i priznala.

- U višeglasnom glazbenom djelu istodobno su zvučale melodije, a svaka je imala svoju samostalnu fizionomiju, što znači da je izvoditelj morao odrediti trajanje pojedinih tonova u svojoj dionici – takvo je stanje zahtijevalo da se pronađe način prema kojem će se trajanje tonova moći izmjeriti.
- Tako nastaje **menzuralna notacija** (13. st.).
- Prva faza u razvoju menzuralne notacije bila je vezana uz rad notrdamske škole.
- **Modalna notacija** služila se znakovima kvadratnoga neumatskog pisma; ti su se znaci nazivali longa, brevis i semibrevis (pod utjecajem simbolike brojeva jedna longa je vrijedila koliko i tri brevisa).
- Posebna se počast davala broju 3 kao simbolu savršenstva, tako je i trodijelnost postala osnova ritmičkog modalnog sustava.
- **Diskant** – kontrapunktski stil; tenor pjeva svoj *cantus firmus* u mnogo kraćim notama i strogo izmjerenom ritmu.
- Gornji glasovi organuma kretali su se u istom prostoru, često su se ispreplitali; što se tiče vertikalnih intervala, upotrebljavale su se isključivo oktave, kvinte i kvarte; kretanje skladbe bilo je slobodno, što je dovelo do paralelizma; trozvuci su bili prisutni više kao posljedica čestih terčnih pomaka; ponegdje se primjećuju počeci imitiranja.
- U doba notrdamske škole razvija se i višeglasni **conductus** – bio je pisan za tenor (*cantus firmus* nije iz liturgijskog repertoara, već ga skladatelj sam pronalazi i sklada na latinske pjesničke strofne tekstove, duhovnoga i svjetovnog sadržaja) i jedan i dva glasa; njegova je struktura ovisila o strukturi *cantus firmusa*; ima uzak vertikalni opseg; njegove se dionice gibaju ritmički homogeno; zapisivao se na partituri, jedan glas iznad drugoga, ali se tekst pisao ispod najdublje dionice (ispod tenora).
- U izvođenju *conductusa* sudjeluju i instrumenti.
- **Caudae** – vokalizacije na početnom i završnom vokalu stiha.
- U razdoblju **ars antique** ističe se pojava moteta koji postaje središnjim glazbenim oblikom i izgrađen je na sustavu menzuralne notacije.
- **MOTET** – francuskog podrijetla; najznačajniji polifoni oblik; skladatelj bi uzeo ulomak iz *cantus firmusa* koji je prije služio za organume .
- Motet je najčešće troglasan, najdublja dionica naziva se TENOR (od tel. *tenere*, podržavati/držati jer izvodi gregorijansko pjevanje), a ostale 2 dionice izvode svjetovne napjeve koji su sadržajno i jezično različiti.
- Ove promjene u motetu svjedoče o utjecaju svjetovnih napjeva na duhovnu glazbu – motet se izvodi izvan crkvenih obreda, s tekstovima na narodnom jeziku, dok *cantus firmus* i dalje čini gregorijanska melodija.
- U predrenesansi, renesansi i baroku iz moteta nestaju svjetovni sadržaji i on postaje isključivo crkveno djelo drugačije strukturirano od moteta u razdobljima *ars antiqua* i *ars nova*.
- Ostali oblici *ars antiquae* bili su:
- **cantilena** – oznaka za svjetovne skladbe; imala je samo jedan tekst; glasovi su se kretali u srodnim, homogenim frazama
- **rondellus** – bio je obilježen prelaženjem istodobnih melodija - cjelina iz jedne dionice u drugu; u njemu se naziru korijeni kanona, važnog polifoničkoga izražajnog sredstva izgrađenog na strogom imitiranju
- **hoquetus** – najčešće je bio dvoglasan; melodija prelazi iz jedne dionice u drugu (ali ne kao u rondellusu); bio ih je i vokalnih i instrumentalnih

- **rota** – kanon u kojem se provodi strogo imitiranje glavne glazbene zamisli; melodika je izvorna s narodnim prizvukom ([Summer is Icumen in](#) ili Ljetni kanon najstarija je poznata šesteroglasna rota).

SVJETOVNA GLAZBA JEDNOGLASNOG TIPA U SREDNJEM VIJEKU

- Najveći broj dokumenata srednjovjekovne jednoglasne glazbene prakse pripada području crkvene glazbe.
- Interes je crkve u srednjem vijeku da sačuva kulturno-umjetničke materijale koji su nastajali u njezinu području.
- S druge strane, crkva ima neprijateljski stav prema elementima narodnog glazbenog stvaralaštva, koji su se zbog veće slobode u tematici i izražavanju sukobljavali s načelima crkvene znanosti.
- Mnogi se narodni napjevi odlikuju plesnim ugođajima; mnoge narodne popijevke ostale su sačuvane tako što su postale *cantus firmus* višeglasnih svjetovnih i crkvenih skladbi.
- U širenju i razvitku narodne glazbe veliku su ulogu imali putujući pjevači i svirači poznati pod nazivom **žongleri**; oni su se razvili u mnogostrane zabavljače; nisu se bavili samo pjesništvom i glazbom, već i plesom, glumili su, izvodili mađioničarske trikove; iako su nestali u svojoj nekadašnjoj društvenoj funkciji, tragovi žonglera vidljivi su u cirkusu.
- Nomadski način života tjerao ih je na neprekidnu promjenu boravišta; putovali su i predstavljali se po raznim sajmovima, vojničkim logorima, gradskim i seoskim trgovima, u feudalnim dvorovima; bez njih nije moglo biti gozbe, plesova, svadbi i drugih svečanosti; oni su prenosili i novosti, pa su vršili i funkciju putujućih novina(ra) i prenositelja vijesti.
- Njihov društveni položaj bio je vrlo težak; nisu imali nikakva prava; u gradovima se nisu smjeli nastanjivati niti sudjelovati u crkvenim priredbama; crkva ih je posebno progonila gledajući u njima „vražje pomoćnike“.
- S obzirom na način života žongleri se mogu podijeliti u tri kategorije: jedni ostaju na feudalnim dvorovima gdje stupaju u službu trubadura; drugi ulaze u gradske službe gdje uz njihovo sudjelovanje nastaju stalni gradski sastavi; treća kategorija su žongleri koji i dalje nastavljaju skitalački život, oni pišu i svoje pjesme na latinskom jeziku, često sa satiričkom tematikom o feudalcima i crkvenoj vlasti, također slave i ljubav i tjelesne užitke.
- Djelatnost žonglera nestaje oko 15. st., kada su prestali biti nositelji svjetovne glazbe.

VITEŠKA POEZIJA I GLAZBA

- Pojam srednjovjekovne jednoglasne svjetovne glazbe obuhvaća vitešku poeziju i glazbu.
- Bilo je to razdoblje od kraja 10. do kraja 13. st., doba učvršćenja feudalnog poretka i razvitka srednjovjekovnih gradova.
- Viteški se stalež počeo obogaćivati novim elementima; pripadnici viteškog staleža počeli su stjecati umjetničku naobrazbu; poznavali su glazbenu teoriju, bili vješti u pjevanju i sviranju instrumenata, a pisali su i stihove (ne na latinskom, već na narodnom jeziku).
- U plemićkom se staležu javlja pojam viteške ljubavi, koja je bila u uskoj vezi s glazbom; u njoj je mnogo idealizma; vitez se odaje kultu svoje odabranice; njegova je ljubljena inspiracija; njena je glazbena dopuna izvorna, puna melodičke invencioznosti.
- Viteška se umjetnost najprije razvila u južnoj Francuskoj, zatim se širi u sjevernu Francusku i druge zemlje (Italija, Španjolska, Njemačka).

- **trubaduri** = plemići pjesnici i skladatelji u južnoj Francuskoj; nisu sami izvodili svoja djela (to su prepuštali žonglerima; viella, gitara, lutnja); preko 250 sačuvanih trubadurskih pjesama s melodijama; skladali i junačke epove; većinom svjetovnog sadržaja (primjer: [3 trubadurske pjesme](#))
- **truveri** = plemići pjesnici i skladatelji u sjevernoj Francuskoj; koriste se sjevernofrancuskim jezikom; truverska umjetnost prožeta je duhovnim i svjetovnim; polako nestaju elementi viteštva; počinju se organizirati pjevačka natjecanja; broj truverskih pjesama mnogo je veći od trubadurskog
- Svi su pjesnici iz kruga trubadura i truvera ujedno bili i skladatelji!
- **canso** – ljubavna pjesma; najsavršenija forma trubadurske poezije složena od više kitica koje se pjevaju na istu melodiju
- **sirventes** – posebna kategorija trubadurskih pjesama koja se obraćala vladaru
- **aube** – pjesma koja je iznosila bolan rastanak ljubavnika u zoru
- **pastourelle** – pjesma o ljubavnim zgodbama iz života pastira (primjer: [pastorala Adam de la Halle](#))
- **lai** – jednostavna lirska pjesma koja je kasnije služila kao uvod u junačke pjesme
- Mnoge su pjesme imale pripjev koji se često uzimao iz repertoara već postojećih melodija.
- **estampida** – stari provansalski ples instrumentalnog podrijetla
- Napjevi trubadura i truvera bili su silabički, a katkada su se javljale i melizmatičke figure.
- Napjevi truvera bili su reljefniji i lako pamtljivi, bliži francuskim narodnim melodijama, a trubadurski su bili ritmički slobodniji i profinjeniji, bliži stilu crkvene glazbe.
- Trubadurska se poezija odrazila i u Njemačkoj; ona je imala svoje trubadure tzv. Minnesängere; njihova je lirika često bila prožeta mistikom i simbolikom; često su priređivali pjevačka natjecanja (primjer: [Pjesma o Palestini](#) Walthera von der Vogelweidea).
- tzv. GOLIJARDI = siromašni studenti koji su se selili iz grada u grad tražeći glasovite učitelje: svojevrsni srednjovjekovni odmetnici koji znaju latinski, povijest i priče iz grčke mitologije
- Pišu poeziju s temama svjetovnih zadovoljstava, fizičke ljubavi, kritike korupcije i kontradikcije crkve i države.
- primjer: *Carmina Burana* – rukopis iz bavarskog benediktinskog samostana, pronađen 1803.
- tekstovi na latinskom i srednjovjekovnom njemačkom, prikaz srednjovjekovnog načina života, satira, odnos prema religiji, ali i razuzdane nazdravičarske pjesme uz piće (neki stihovi popraćeni su notacijom)
- pronađeno 300 pjesama, Carl Orf uglazbio 24 u glasovitoj kantati za zbor, orkestar i solopjevače pod nazivom *Carmina Burana* (prizvedena u frankfurtskoj operi 1937.)

ARS NOVA U FRANCUSKOJ

- Javlja se u 14. st.; razdoblje je dobilo ime po naslovu rasprave Phillipea de Vitryja (1325.); promjene se nisu događale samo u glazbi, već i u drugim umjetnostima; unosi se nemir i nestalnost, traganje za novim izrazom.
- Božansko i ljudsko postaju dva odijeljena svijeta (odvajanje znanosti od religije, crkve od države).
- Društvo se preslojava (viteški stalež gubi svoju vitalnost); građanstvo postaje sve snažnije; javlja se znanost u kojoj se sve više naglašava potreba za eksperimentom, kontrolom, realnim provjeravanjem znanstvenih činjenica.

- Na području glazbe *ars nova* očituje svjetovne tendencije u izboru tekstova, napuštanje liturgijskih tenora; razvijaju se lirski elementi; jače se iskorištava kromatika; polifonija se produbljuje na temelju imitacije; obogaćuje se instrumentarij; sklada se sve više svjetovne glazbe.
- Terce i sekste postaju konsonantnim intervalima, a kvarta postaje disonantna; izbjegavaju se usporedne kvarte i kvinte; sve je češća pojava kadenciranja u koje ulazi vođica; uz trodijelnu bila je prihvaćena i dvodijelna podjela vremena; uvode se nove notne vrijednosti kraćeg trajanja; tekstovi na latinskom i francuskom jeziku.
- **izoritmički motet** – troglasne skladbe koje koriste 2 različita teksta - jedan u drugom glasu (motetus), drugi u trećem glasu (triplum), dok se tenor kreće u dužim notnim vrijednostima kao temelj. U izoritmičkom motetu ritmički obrazac provodi se i ponavlja nekoliko puta i naziva se *talea* (primjer: Machaultov [izoritmički motet](#)).
- predstavnici *ars nove* u Francuskoj:
- **PHILIPPE DE VITRY** – književnik, filozof, glazbenik, matematičar, biskup; njegova rasprava *Ars nova* govori o postignućima u teoriji i praksi te izlaže teoriju o menzuralnoj notaciji, u koju uvodi notne vrijednosti od semibrevisa; zagovarao je izbjegavanje usporednih kvinta i oktava; uveo je kromatiku u melodičku liniju; zagovarao je ravnopravnost trodijelne i dvodijelne mjere; osobito su poznati njegovi moteti čiji su tekstovi bili politički aktualni.
- **JOHANNES DE MURIS** – matematičar, astronom; autor brojnih rasprava; u raspravi *Musica practica* iznosi potpuni sistem menzuralne notacije (uz visinu tona naznačava i trajanje, pojavljuje se početkom 13. st., a glazba zapisana menzuralnom notacijom naziva se *musica menzurata*).
- **GUILLAUME DE MACHAULT** – pjesnik, skladatelj, biskup, pratitelj češkog kralja; pisao balade, ronda, motete i mise; njegove su skladbe bile plesnog ritma i narodnog prizvuka; uvijek je sam pisao tekstove, zastupao je jednoglasne vrste; skladbe su bile slobodne strukture, jasne i jednostavne; koristio kromatiku; autor je uspješnih izoritmičkih moteta, majstor je višeglasne balade; među njegovim djelima posebno mjesto zauzima četveroglasna *Misa Notre-Dame*, prva sačuvana polifona misa.
- Svjetovna se glazba posebno njegovala na južnofrancuskim dvorovima; ljubavnog sadržaja; ritmičko bogatstvo; pojava polimetrije.

ARS NOVA U ITALIJI

- 14. st. za talijansku kulturu znači razdoblje snažnog procvata velikih stvaralačkih energija (Dante, Petrarca i Boccaccio).
- Talijanski smjer je pretežito zastupao svjetovne oblike glazbe, u koju unosi blagost i poetičnost talijanskog pjesništva i slikarstva.
- Talijanski skladatelji su jednostavniji, spontaniji i s izraženim smislom za tonalnost; nisu se puno zanimali za izoritmiju.
- Glavni oblici talijanske *ars nove* bili su:
- **MADRIGAL** – predstavljao je pjesničko-glazbenu formu koja se sastojala od 1 do 4 kitice; sve su se kitice pjevale na istu melodiju; na kraju se obično nalazio pripjev od dvaju stihova koji se pjevao po novom napjevu (tzv. *ritornello*); bio je dvoglasan, ali i troglasan; donji su glas mogli izvoditi i instrumenti; bilo je ljubavnih, satiričkih, šaljivih i pastoralnih madrigala; gornji glas je bio gibak; melodijska linija često je prelazila u vokaliziranje i ornamentiranje.

- **CACCIA** – u njoj su se redovito iznosili prizori iz lovačkog života, ali i iz prirode (često su se opisivale oluje); naglasak je na realističkom prikazu pa se često oponašaju zvukovi iz prirode; koristi se tehnika kanona pri čemu dionice oponašaju jedna drugu, a time se dočarava neprekidno kretanje, tipično za samu temu, odnosno lov.
- **BALADA** – slično kao i madrigal, samo se pripjev pjeva prije i poslije svake strofe; tipično tri kitice, a svaka od njih s pripjevom od dvaju stihova; na kraju je posebna kitica s posvetom osobi kojoj je balada bila upućena; obično je bila dvoglasna ili troglasna, ali se jedan glas izvodi na nekom instrumentu.
- Glavni predstavnici talijanske *ars nove* bili su:
 - **Antonio Squarcialupi** – firentinski orguljaš
 - **Francesco Landini** – talijanski skladatelj i slijepi orguljaš; pisao je latinske i talijanske tekstove; skladao madrigale, balade i *caccie*; njegove su skladbe bile melodične, s jasnim kadenciranjem, tercnim i sekstnim pomacima
- **Johannes Ciconia** – Nizozemac; u motet uvodi imitiranje, iz njega uklanja *cantus firmus* te naglašava odnose dominante i tonike; autor je traktata *Nova musica*; skladao balade i madrigale, jedan je od prvih predstavnika mise parodije. Mise parodije su naročito bile popularne u 15. i 16. st. , a to je kada skladatelji skladaju misu na temelju već postojeće (svoje ili tuđe) mise.

		MUSIC in the MIDDLE AGES			
		(approx. 450-1450)			
		500	1000	1200	1450
STYLE TRAITS		monophonic	-- "ARS ANTIQUA" --		"ARS NOVA"-----
Important GENRES		"Gregorian" CHANT ----- MASS ----- (Ordinary/Proper)	POLYPHONY established	ORGANUM ----	MOTET ----- Polyphonic MASS -----
FORMS		Primarily vocal music based on design of the text			
Featured COMPOSERS and WORKS		ANONYMOUS MONKS <i>Alleluia: Vidimus Stellam</i> (chant)		[French: at Notre Dame Cathedral in Paris]	
		HILDEGARD of BINGEN <i>O Successores</i> (chant)		PÉROTIN <i>Alleluia: Nativitas</i> (organum)	MACHAUT <i>Missa Notre Dame</i> (polyphonic Mass)
				LANDINI <i>Or su, gentili spiriti</i> (ballata)	
EVENTS		Fall of Roman Empire	Establishment of Western Church across Europe	Feudalism	The Crusades The "Black Plague" "100 Year's War" (England vs. France)

Dodatno čitanje: *online* izvor <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri:566/preview>

Sadržaj: POVIJESNE OKOLNOSTI, CRKVA I POLOŽAJ GLAZBE U SREDNJEM VIJEKU 5. KLERIKALNA KULTURA I FOLKLORNE TRADICIJE 6. RANOSREDNJOVIJEKOVNA CRKVENA GLAZBA 7. GREGORIJANSKI

KORAL I PJEVAČKE ŠKOLE 8. RAZVOJ NOTACIJE I CRKVENE LJESTVICE 9. MISA 10. POČETAK VIŠEGLASJA 11. KASNI SREDNJI VIJEK 12. ARS ANTIQUA I ŠKOLA NOTRE DAME a. Conductus b. Hocquetus c. Motet 13. ARS NOVA 14. TRUBADURI I TRUVERI/MINNESÄNGERI I MEISTERSINGERI 15. INSTRUMENTI 16. POČETAK RENESANSE

RENEANSNA (15. i 16. st.)

- Riječ renesansa dolazi iz francuskog jezika i označava preporod.
- period intenzivnog istraživanja (C. Columbus, Vasco da Gama, F. Magellan)
- Čovjeka u doba renesanse zanima sve, želi sve vidjeti i sve proučiti. Stvara se razmišljanje da sve što postoji, postoji radi čovjeka, te sve što postoji, treba služiti čovjeku. Takav novi pogled na svijet naziva se humanizam.
- Dok su srednjem vijeku u središtu zanimanja umjetnika i književnika Bog i vjera, u renesansi nastaje novi pogled na svijet - svjetovne teme pretežu nad crkvenim.
- L. da Vinci, Rafael - Djevica Marija kao žena, perspektiva dubina, realnost u prikazu
- ključno u ovom razdoblju: tiskarski stroj (prije 1450. - prepisivanje) – rezultat: procvat glazbenog amaterizma i tiskanje partitura
- važno: u ovom razdoblju obrazovanje kao statusni simbol!
- Glazbeno obrazovanje stjecalo se kako u crkvenim školama, tako i privatnom podukom glazbenika iz dvorskih i gradskih sastava.
- Glazbenici su djelovali kao pjevači, zborovođe, skladatelji, orguljaši te kao svirači i graditelji instrumenata. Zapošljavani su u crkvama, dvorovima i gradovima.
- Pjevanje je bilo važnije od sviranja, pa je većina skladbi za zbor pisana *a cappella* – bez instrumentalne pratnje. Ako su se vokalne skladbe izvodile uz pratnju instrumenta, onda je instrument služio kao zamjena za pojedine glasovne dionice.
- Skladatelji u renesansi još uvijek koriste tonsku građu starih načina.
- zlatno doba vokalne polifonije - *a capella* zvorske glazbe (1442. – 1483. – Papin zbor u Rimu: od 10 do 24 pjevača)
- Renesansna polifonija podrazumijeva punu slobodu svakog glasa. Skladatelji razmišljaju linearno – logika odvijanja pojedinačnih melodija u višeglasju. Zato suzvučja koja nastaju ostaju u drugom planu, formiraju se prema određenim zakonitostima i nisu slučajna, no u skladanju nisu primarna.
- Posebno je značajna tehnika imitacije, odnosno vođenja jedne melodije kroz sve glasove, čime svi glasovi postaju jednako važni. Ova tehnika postaje temelj zapadne polifone glazbe i na njoj počivaju motet i misa.
- U renesansi nastaju nove vrste vokalne glazbe:
- CRKVENA GLAZBA: a) polifono skladane **mise** (višestavačna skladba svečanog ugođaja koja se izvodi za vrijeme bogoslužja na latinskom jeziku) i b) **moteti** (višeglasna zvorska skladba s duhovnim tekstom koja se izvodi za vrijeme bogoslužja na latinskom jeziku)

- SVJETOVNA GLAZBA: Svjetovna glazba u renesansi vedrog je karaktera i uključuje madrigale i jednostavnije višeglasne pjesme koje su namijenjene zabavi i kućnom muziciranju. To su svjetovne popijevke talijanskog podrijetla, koje su se pjevale na narodnom jeziku pod nazivom *frottola* i *villanella*.
- **Madrigal** je najpoznatiji oblik renesansne svjetovne glazbe - višeglasne pjesme pisane na narodnom jeziku, a pjevale su se prilikom kućnih zabava ili društvenih okupljanja. Značajka madrigala je povezanost glazbe i teksta. Skladatelji su glazbom opisivali riječi teksta. Tako npr. za riječi kojima su izraženi osjećaji (plač, drhtanje, uzdasi) skladatelji su u melodijskim linijama koristili kromatske pomake. Na riječi *nebo*, *sunce* melodijske linije bile su uzlazne, a na riječi *mrak* ili *pakao* melodijske linije bile su silazne. Ako se u tekstu spominjao vjetar ili oluja, melodijske linije bile su valovite. Način skladanja u kojem se glazbom opisuje sadržaj teksta naziva se madrigalizam.
- slušni primjer: Julije Skjavetić: Quanda la tromba
- **Frottola** je pjesma vedrog i zabavnog ugođaja koja govori o ljubavi s primjesom humora. Napjev je u gornjem glasu, a ostala tri glasa izvedena su kao akordska pratnja (pojava homofonije!). *Frottole* su bile popularne od sredine 15. do sredine 16. stoljeća, a izvodili su ih obrazovani amateri na dvorovima i u gradovima.
- slušni primjer:
- Marco Cara: Jo non compro
- **Villanella** je višeglasni oblik u kom je istaknuta melodija u gornjem glasu. Tekstovi govore o ljubavi šaleći se pritom na račun seljačkog života. *Villanella* je pjesma namijenjena aristokratskoj publici, a bila je popularna u 16.stoljeću.
- slušni primjer:
- Orlando di Lasso: Eco (Jeka), *villanella*
- Stilske značajke renesansnog razdoblja sadržane su u djelima tzv. franko-flamanske škole (G. Dufay, Johannes Ockeghem, Jacob Obrecht i [Josquin des Prez](#)).
- U ovom se razdoblju instrumentalna glazba osamostaljuje (npr. glazba za lutnju), a to dalje preuzima i razvija barok.
- više pažnje harmonijskim efektima pri vođenju glasova
- vrhunac: [O. di Lasso](#) (preko 700 moteta) i [G. Palestrina](#) (otac klasične vokalne polifonije)

ZANIMLJIVO: utjecaj reformacije na glazbu: Martin Luther naglašava važnost glazbe, i sam piše i sklada tekstove za protestantske korale (skladao koralnu melodiju *Eine Feste Burg ist Unser Gott* - himna protestantizma) - poslušati Bachovu istoimenu kantatu BWV 80!

Bogoslužje na narodnom jeziku omogućava sudjelovanje vjernika u obredima, polifonija nije mogla predstavljati vjersku glazbu namijenjenu aktivnom sudjelovanju naroda - Luther traži pojednostavljenje sloga – pojava homofonije!

Dodatni *online* izvori:

<https://sites.google.com/site/glazbenostilskarazdoblja/home/srednji-vijek/renesansa>

Online izvor s primjerima dostupan na:

<http://infozona.hr/news/renesansa-u-glazbi/7964>

BAROK (1600. – 1750.)

KONTEKST

- doba apsolutizma: moć kraljeva i kraljica
- ekstremna dekadencija aristokracije (npr. Louis XIV. i palača Versailles)
- književnost – kićenost
- arhitektura – ornamentacija
- vizualna umjetnost – pokrenutost, naglašeni *chiaro-scuro*
- glazba – bučno i kontrasti
- **ritam**: stalni ritmički pokret, ponavljanje ritmičkih obrazaca, pulsiranje, pokrenutost, energija
- **melodija**: imitacija (fuga), monotematika
- **dinamika**: nagli dinamički prijelazi – tzv. terasasta dinamika
- **TEORIJA O AFEKTIMA**
- uvjerenje da određene glazbene figure mogu izraziti određene osjećaje
 - kontrasti ne samo u melodiji, nego i harmoniji, dinamici, boji, tempu itd.
 - 4 temeljna tipa afekata: TUGA (spori tempo, mali intervali, disonantna harmonija), RADOST (umjereni tempo, mali intervali, konsonantna harmonija), LJUBAV (brzi tempo, veliki intervali, konsonantna harmonija) i MRŽNJA (brzi tempo, veliki intervali, disonantna harmonija)

PREDSTAVNICI BAROKA

Johann Sebastian Bach (period završava Bachovom smrću)

Georg Friedrich Händel

Claudio Monteverdi

Henry Purcell

Arcangelo Corelli

Antonio Vivaldi

J. B. Lully

F. Couperin – kraljevski čembalist, utječe na Debussyja, Straussa i Ravela

BAROKNI ORKESTAR

10 - 18 glazbenika

gudači – violine, viole, violončela i violone (kontrabas)

drveni puhači – drvene flaute, oboe, fagoti

limeni puhači - trube i rogovi

udaraljke: timpani

basso continuo

VOKALNA GLAZBA

opera

oratorij i pasija

kantata

INSTRUMENTALNA GLAZBA

komorna glazba

[trio sonata](#)

Concerto Grosso

solistički koncert

TIPIČNE FORME

dvodijelna – AB

varijacije

trodijelna - ABA (uključujući *da capo* ariju)

rondo (ABACADA)

[Fuga](#) – vidi video za dodatno pojašnjenje

BAROKNA OPERA

firentinska kamerata i oživljavanje antičke tragedije

monodija + recitativo (*secco i accompagnato*)

Razlika između recitativa i arije?

recitativ: imitira ritam i zvuk govora, uvod u ariju, info o priči

arija: info o emociji karaktera

ORATORIJ

G. F. Händel: [Hallelujah](#)

naglasak na ritmičkom pulsu, promjene tekture, imitativna polifonija, himnička homofonija

["Ev'ry Valley Shall Be Exalted"](#)

terasasta dinamika, naglasak na ritmu, ornamentirane melodije, kontinuirani *afekt*, *slikanje riječima*

CONCERTO GROSSO

skladba za nekoliko instrumentalnih solista i mali orkestar, popularno u kasnom baroku

2 grupe: **Ripieno vs. Concertino (*tutti* vs. *sol*)**

Tutti = cijeli ansambl (*ripieno*)

Soli = 2 ili 3 solista (*concertino*)

SOLI je naziv za manju grupu solista (također se koristi naziv CONCERTINO), A TUTTI se odnosi na ostatak orkestra (također se koristi RIPIENO). Izmjena *sol* i *tutti* je temelj *concerta grossa*,

tipičnog oblika orkestralne glazbe između 1600. i 1750., koji je preteča klasičnom koncertu (1 solist uz pratnju orkestra).

PRIMJERI CONCERTO GROSSO:

J.S. Bach

Brandenburški koncerti, 6 koncerata (za različite concertino sastave)

primjer, Brandenburški koncert br. 5 u D-duru

[Allegro](#)

Affettuoso

Allegro

Concertino: čembalo, violina, flauta

Ripieno: violin, viola, cello, violone, čembalo

imitacija, virtuoznost

kadenca 1 st. – 1.primjer: solodionica čembalo

PRIMJER ZA SOLISTIČKI KONCERT:

Antonio Vivaldi, Concerto for Violin and String Orchestra, Op. 8, No. 1, *La Primavera* [Proljeće], iz *Četiri godišnja doba*, poslušati [1.stavak](#)

ZAKLJUČNO: KARAKTERISTIKE BAROKNOG STILA

boja	naglasak na instrumentalnoj glazbi i instrumentalnoj pratnji glasa (monodija)
ritam	naglasak na pulsu, puno pokrenutosti, energija
melodija	izrađena, ornamentirana, kontinuirano se razvija i raste, duga/široka
forma	monotematika
dinamika	nagle promjene od glasnog do tihog i obrnuto (tzv. terasasta dinamika)
tekstura	brze promjene teksture (homofonija, imitativna polifonija) unutar istog stavka ili glazbenog dijela
harmonija	naglasak na akordima: orkestar većinom gudači + <i>basso continuo</i> (violončelo + instrumenti koji mogu svirati akorde-čembalo, orgulje, harfa ili lutnja)

KLASICIZAM (1750. – 1820.)

KONTEKST

Siècle des Lumières/Enlightenment/prosvjetiteljstvo/doba razuma

ideje: sloboda, napredak, tolerancija, autoritet institucija?

Louis XVI. u Francuskoj: 1774. – 1792. – kraj monarhije

američka Deklaracija o neovisnosti: 1776.

Hume, Spinoza, Locke, Diderot, Voltaire..

Francuska revolucija: 1789.

Goethe: *Faust*: 1808.

Austin: *Pride and Prejudice*: 1813.

Mary Wollstonecraft (1792.) – 1. primjer feminističke filozofije
edukacija žena: važne za društvo (djeca) i *companions vs. wives*
vizualne umjetnosti

odmak od kićenog baroknog stila

svjetlije boje, zaobljene linije, dražesni ukrasi

3 glazbena velikana:

Joseph Haydn

Wolfgang Amadeus Mozart

Ludwig van Beethoven

GLAZBENE STILSKE KARAKTERISTIKE

„lakša“ za uho

reakcija na kompleksnost i ukrašavanje u baroku

ravnoteža, jasnoća, pristupačnost

homofona tekstura

melodije: privlačne, pamtljive (2 - 4 taktne fraze)

jednostavne, logične i jasne harmonije (disonance rijetke)

dinamičko „toniranje“ (za razliku od kontrasta u baroku.)

fleksibilnost, varijabilnosti ritma (vs. monolitan ritam u baroku.)

variranje raspoloženja (vs. afekt u baroku.)

nema *basso continua*

ORKESTAR

povećanje orkestra

gudači: violine, viole, čela i kontrabasi i dalje glavni (melodija)

drveni puhači: flaute, oboe, klarineti i fagoti

kontrastiraju melodiji

limeni puhači – francuske horne i trube

snaga u glasnim pasažama

udaraljke – timpani (x2)

dinamički naglasci

KLASIČNE FORME

SIMFONIJA

najvažniji instrumentalni žanr

početak: *sinfonia* (uvertira operi)

3 stavka (B, S, B)

kasnije 4 stavka (B, S, U, B):

- 1) brz i ozbiljan
- 2) polagan i lirski
- 3) umjereno i dostojanstveno (plesna forma)
- 4) brzo i živahno

striktno konvencije: sonatna forma

1. stavak - sonatna forma , vidi [Sonata demo](#) video
ekspozicija (t1 u T, t2 u D)

razvojni dio (razvoj teme kroz modulaciju)

rekapitulacija (obje teme u T)

coda – proširena *cadenza* (neobavezno)

Mozart, [simf. br. 40](#) (1788.)

2. stavak - arija

lirski i pjevan

ABA forma

trodobna mjera

kontrastirajući tonaliteti s novim materijalom

manje ozbiljno od sonatne forme

3. stavak – Menuet and Trio

menuet – ples u binarnoj formi (materijal: A i B, tipično $\frac{3}{4}$ mjera)

trio – različita glazba u binarnoj formi (materijal: C i D)

povratak na originalni menuet (AB)

sve zajedno čini ABA

primjer: Eine Kleine Nachtmusik (Mala noćna muzika, 1787.)

[Menuet i Trio forma](#)

	Minuet	Trio	Minuet
A	B	A	
: a : : b a' : : c : : d c' : a b a'			

4. stavak – Rondo

najjednostavnija forma

Novi materijal se uvijek vraća glavnoj temi.

ABACADA.....

primjer ronda: Beethoven, [Gudački kvartet u c-molu](#)

KLASIČNI KONCERT

20 - 40 min., solist i orkestar

3. st. (B-S-B), bez menueta

virtuoznost solista + ork. boje + CADENZA

Solisti tipično improviziraju, a skladatelji rijetko notiraju solističke dionice u cijelosti (slično kao izvedba *basso continuo* gdje je samo naznačena dionica basa).

primjer 1: Haydn: [Koncert za trubu u Es-duru](#)

1. Allegro (sonatna forma)
2. Andante (A B A)
3. Allegro (Rondo)

primjer 2: Mozart, klavirski koncert br. 23 u A-duru (1786.), 1. st. [Allegro](#) (lirske teme, cadenza)

Oratoriji

Haydn: [The Creation](#) & The Seasons

Haydnove glazbene šale:

[Farewell symphony](#)

[Surprise symphony](#)

još nekoliko bisera klasicizma: [Klavirska sonata u C-duru](#), Op. 13

(*Patetična*, 1798.), Beethoven

1. stavak (Grave, spori intro)

ekstremni dinamički kontrasti i naglasci

neočekivane pauze

Više upotrebljava disonancu.

Beethoven, 5. simfonija u c-molu, op. 67 (1808.)

[1. stavak — Allegro con brio](#)

različit karakter glavnog motiva

(različite visine i dinamika, različito ozračje-trijumfalna ili zloduha glazba)

solo oboa kao kontrast glazbenoj oluji

Opera buffa – komična opera

jednostavna glazba, zabavna radnja, stvarni likovi

Izvođene su u palačama i javnim opernim kućama, kao reakcija na baroknu operu koja ima mitološke/povijesne teme, nerealne situacije/likove i tešku i kompleksnu glazbu.

temelj: stripovski tipizirani likovi iz *commedije del arte* (16. – 18.st.)

profesionalne glumačke družine: korištenje dijalekata, improvizirani dijalozi + smijeh za „narod“: jednostavna priča, uobičajeni problemi

govoreni dijalog umjesto *recitativo secco*

basso buffo - Leporello

primjer 1: LE NOZZE DI FIGARO (Figarov pir)

Opera buffa u 4 čina, K. 492

libreto: Lorenzo da Ponte (+*Don Giovanni* i *Così fan Tutte*)

praizvedba: Beč, Burghtheatar 1876.

jako popularna [uvertira](#)

primjer 2: DON GIOVANNI (1787.)

1.čin: [Uvodna scena](#)

Don Giovanni se prikada u sobu Donne Anne. Leporello, zabrinut, ostaje vani. Donna Anna nije sretna što vidi Don Giovannija. Njen otac, Il Commandante, ulovi ga, bore se u duetu....

primjer 3: Leporellova arija: [Madamina! Il catalogo é questo...](#)

Donna Elvira, bivša družica Don Giovannija, pokušava ga vidjeti. Leporello je pokušava odgovoriti čitajući podužu listu njegovih bivših ljubavnica...

[Requiem](#)

priča o povijesti i nastanku Mozartova Requiema: [ovdje](#)

DODATNA LITERATURA: Glazbeni oblici baroka i klasike, skripta dostupna na <http://www.muza.unizg.hr/skripte/Srdan%20Dedic%20-%20Glazbeni%20oblici%20i%20stilovi%201%20-%20skripta.pdf>

ROMANTIZAM (1820. – 1900.) individualizam stila i programska glazba

naglasak na emociji, mašti i individualnosti

emocija/intuicija vs. razum/racionalnost

otpor dekorativnosti i površnosti ; afirmacija slobode, naglasak na

individualnom/originalnom izričaju

emotivna subjektivnost = karakteristika svih umjetnosti

W. Wordsworth: „All good poetry is the spontaneous overflow of powerful feelings.”

W. Whitman: „I celebrate myself and sing myself.”

ROMANTIZAM U GLAZBI

glazbene forme klasicizma + emotivni intenzitet (već kasni Mozart i Beethoven) + nove forme (simfonijska pjesma/suita)

razlike klasika - romantizam:

- naglasak na „šarolikim“ i nestabilnim akordima, disonance
- bliska povezanost s literaturom
- zvuk: više napetosti, manji naglasak na rješenju i ravnoteži
- naglasak: nepredvidljivost, melankolija, čežnja, ushićenje, zanos
- individualnost stila (Brahms i Mendelssohn vs. Wagner i Liszt)
- PROGRAMSKA GLAZBA (asocijacija na program, poeziju, priču ili scenu)
- izvanglazbeni elementi u naslovu ili objašnjeni u komentarima u programu
- primjer: Čajkovski *Romeo i Julija*
- nježna melodija = mlada ljubav vs. ritam marša – fatalna sudbina

PREDSTAVNICI:

Franz Schubert

Robert Schumann

Clara Schumann

Frédéric Chopin

Franz Liszt

Bedřich Smetana

Antonin Dvořák

Petar Čajkovski

Johannes Brahms

Giuseppe Verdi

Giacomo Puccini

Richard Wagner

DRUŠTVENI KONTEKST

Francuska revolucija i napoleonski ratovi (1789. – 1815.)

publika = srednja klasa

glazbene večeri u privatnim salonima (klav. transkripti opera i ork. djela)

ideja umjetničke slobode = inspiracija za romantične skladatelje (skladanje kao unutarnja potreba, a ne zbog zarade)

cilj: potaknuti emociju, izraziti sebe, a ne ispuniti očekivanja

Berlioz: „Kad napustim ovaj svijet, želim da ostane trag mog postojanja.”

Skladatelji pripadaju klasi za koju pišu (Berlioz, sin doktora, Schumann, sin prodavača knjiga, Mendelssohn, sin bankara).

ORKESTAR

Povećava se volumen i snaga.

od 20 do 60 u klasičnom orkestru do čak 100 instrumenata u kasnom romantizmu!

bogate tonske boje, aktivnija uloga udaraljki, drvenih i limenih puhaćih instrumenata

Mahler (1860. – 1911.) zahtijeva čak 25 limenih puhaćih instrumenata za [2. simfoniju](#).

činele, triangel, harfa, fagot, piccolo – standard

flauta – niski registar, violine – drveni dio gudala

orkestracija kao umjetnost: Berliozov *Traktat o modernoj instrumentaciji i orkestraciji* (1844.)

1820. – 1830. – klavir „pjevniji“ – korištenje pedala/razni registri

TIPIČNE TEME

Svi aspekti prirode:

- 1) divlje jahanje na konju u olujnoj noći ([Schubertov Erkönia](#))

klavir – galopirajući konj, pjevač pjeva u raznim registrima (uloge u tekstu), dramatičan završetak

- 2) protjecanje rijeke ([Smetana: Vltava](#)) – simfonijska pjesma iz ciklusa „Moja domovina“ - sinteza pučkog i umjetnički dotjeranog izraza

- 3) fascinacija nacionalnim identitetom + egzotika: Bizet: *Carmen*, Puccini: *Madame Butterfly*, Rimski-Korsakov: [Šeherezada](#) (1888., 4 st., simf. suita, program)

jačanje nacionalnih stilova (Norveška: Grieg, Finska: Sibelius, ruska petorka: Balakirev, Borodin, Cui, Rimski-Korsakov, [Musorgski](#))

+ Chopin - transformirao poljske plesove u visoku umjetnost!

FANTAZIJA KAO TEMA

Berliozova *Fantastična simfonija: epizoda u životu umjetnika u 5 dijelova*, 1830.

preko 90 instrumenata u orkestru, [idée fixe](#) (4'30-10'30), 5 stavaka:

Rêveries – Passions (Reveries – Passions)

Unbal (A Ball)

Scène aux champs (Scene in the Fields)

Marche au supplice (March to the Scaffold)

Songe d'une nuit du sabbat (Dream of the Night of the Sabbath) – [psihodelija](#), [halucinacije](#)

GLAZBENE FORME

- od minijatura do monumentalnih skladbi
- klavirska minijatura i solopjesma (Chopin i Schubert) vs. Wagner i Berlioz
- i dalje simfonije, kvarteti, koncerti, opere i sonate, ali dulji
- novo: simfonijska pjesma

glazbena simbolika i upotreba lajtmotiva (F. Liszt, B. Smetana, P. I. Čajkovski, C. Franck, R. Strauss, C. Debussy i J. Sibelius)

primjer: [tematska transformacija](#) - iz lirske melodije nastaje groteskni ples u finalu Berliozove Fantastične

HARMONIJE I DINAMIKA

- osim tonskih boja - istraživanje novih akorda
- emotivni intenzitet = kompleksne bogate harmonije
- tzv. kromatske harmonije (7 vs. 12 tonova) – dodatak boje i pokrenutost
- namjerno kašnjenje s razrješenjem – žudnja, napetost, zagonetnost

brojni tonaliteti + brze modulacije + harmonijska nestabilnost = tonalitetna važnost slabi (vs. važnost i potvrđivanje kadenca ranije)

DINAMIKA

- Pp-pppp – ff-ffff, koristi se [rubato](#)
- Chopin: Nocturno op. 9, br.2
- Chopin: Mazurka op. 6, br. 1

PRIMJER ROMANTIČNE OPERE

[P. I. Čajkovski, Evgenij Onjegin](#), 1879., lirska opera

- nema akcije, 7 lirskih scena u 3 čina
- ideja: glazbena ilustracija Puškinova stiha
- glazba ne opisuje, nego produbljuje emociju
- intimna, moćna drama, konflikti...osobni doživljaj /iskustvo!
- neobično: klavirska partitura prije praižvedbe!

PRIMJER ROMANTIČNE SIMFONIJE

nedovršena ili [8.simfonijska](#) (samo 2 stavka)

Smatra se pravom romantičnom simfonijom.

ekspresivna melodija, žive harmonije i kreativne kombinacije tonskih boja

NEKOLIKO LINKOVA ZA KRAJ

[Mozart kao najava romantizma](#) (18'30'' - 22'30''+ 45'20'' - 51'55'')

paralela Mozart - Beethoven: Mozart, 2. st. [Sonate u c-molu](#), K. 457 i Beethovenov Adagio cantabile u [Patetičnoj](#)

- [početak 1](#) i [početak 2](#)

[Čarobna frula: Original](#) i [Timna Brauer](#)

ZANIMLJIV VIDEO O DIRIGIRANJU:

https://www.ted.com/talks/itay_talgam_lead_like_the_great_conductors

IMPRESIONIZAM (kasno 19.st./rano 20.st.)

- kraj 19. st. - poezija, slikarstvo i glazba kao „impresija“ – ideja, osobno raspoloženje i dojmovi
- nema sugestije, samo naznaka
- revolucionarno nov način slikanja
- otpor – ne u galerijama
- kritičari koriste termin uvredljivo!

teme: voda, krajolik

fokus: svjetlo, boja

predstavnici: Monet, Renoir, Degas

CLAUDE DEBUSSY (1862. – 1918.)

Claude Debussy živio je u Parizu veći dio života.

Bio je okružen prijateljima glazbenicima i piscima čija ga je poezija inspirirala.

Snažno je utjecao na glazbu 20. st.

Razbio je pravila tonalnosti.

Odbacio je ozbiljnu i tešku glazbu Njemačke.

Učinio je okret prema laganijoj varijanti koja naglašava boje, raspoloženja i atmosferu.

PRIMJER 1:

[Clair de Lune](#)

PRIMJER 2: (fascinacija morem)

LA MER (1903. - 1905.)

impresija mora

3 simfonijske skice (odmak od klasičnog stavka!)

“Od zore do podneva na moru”

[“Igra valova”](#)

[“Razgovor vjetra i mora”](#)

senzualne tonalne boje

impresionističke harmonije

„filmski“ pristup (npr. [John Williams „Jaws”](#))

1889. Debussy je posjetio Sijam svijeta gdje je čuo indonezijski gamelan – utjecaj kroz korištenje pentatonske ljestvice.

PRIMJER 4: ESTAMPES (1903.)

trodjelna klavirska skladba, impresija egzotičnih mjesta:

I. [Pagodas](#)

"presque sans nuance"

II. [Večer u Granadi](#)

Manuel de Falla: „Ništa nije izravno posuđeno iz španjolskog folklor, ali ipak se jasno ‘čuje’ Španjolska.”

III. [Vrtovi na kiši](#)

MAURICE RAVEL (1875. – 1937.)

pod utjecajem Claudea Debussyja

bogate harmonije, nove skale, egzotika

D – senzualan, simbolika, eksperiment

R – zanatski, više tradicionalan, skoro neoklas.

poč.20. st. pod utjecajem Stravinskog

najpoznatiji po orkestraciji (Slike s izložbe)

fascinacija Španjolskom ([Bolero](#), Rapsodie Espagnole)

[Klavirski koncert za 1 ruku](#)

„teatar“ lijeve ruke (ples)

“Miroirs” (Ogledala), 5 st. suite posvećena članovima *Les Apaches* (umjetnički odmetnici)

[3. st. - najdulji i tehnički najzahtjevniji](#)

[5. st. - zvukovi različitih zvona](#)

DODATNI MATERIJALI O RAVELU: <http://www.bbc.co.uk/guides/z2nk6sg>

Pluralizam glazbe 20. st.: serijalizam, aleatorika i minimalizam

- brojni pravci u umjetnosti, brzi razvoj znanosti
- različit odnos prema glazbenom materijalu:

1) neoklasicizam, neobarok i tzv. nova stvarnost

(Stravinski: glazba kao „objekt“ - ne što znači, nego što jest!)

2) Adorno i sljedbenici: *nova glazba* (Schoenberg, Webern)

NE ljepota, nego ISTINA!

Pluralizam stilova u prvoj polovici 20. stoljeća usporedno (bojom istaknuti hiperlinkovi za slušanje) : impresionizam ([Claude Debussy](#)); ekspresionizam ([Arnold Schonberg](#), [Anton Webern](#), [Alban Berg](#), [Igor Stravinski](#)); neofolklorizam ([Bela Bartok](#)), neoklasicizam ([Sergej Prokofjev](#), [Dmitrij Šostakovič](#), [Carl Orff](#) + neobarokna orijentacija [Paul Hindemith](#) – prema Bachu) te *jazz* čija su izvorišta *spiritual*, *ragtime* i *blues*, a stilovi *New Orleans jazz*, *swing*, *bebop*, *cool jazz*, *free jazz*, *jazz rock* i *fusion*. Kao posebna vrsta razvija se *mjuzikl*, zabavno-scensko djelo s govorenim dijalozima, pjesmama, zborovima i plesnim točkama.

PROŠIRENA TONALNOST

- proširenje tonaliteta
- bitonalnost, politonalnost (npr. C-dur i Fis-dur u tzv. Petruška akordu iz istoimenog baleta I. Stravinskog)
- emancipacija disonance – novo shvaćanje glazbenosti
- oštre disonance, naglašeni ritmovi ([D. Šostakovič](#))
- elementi *jazza*, folklor (B. Bartok)

Bartok putovao po Transilvaniji 1909. – 1914. i zapisivao narodne melodije. Tri načina upotrebe folkloru u glazbi – doslovno (citat), imitacija, samostalna kreacija na temelju narodnog melosa ili elegantna integracija tako da se ne čuje jasno (npr. Večer u Granadi iz *Estampes*, C. Debussyja)

ATONALNOST

- napuštanje tonaliteta
- nema pravila harmonijskih progresija
svi tonovi su ravnopravni (ne više temeljne funkcije, odnosno glavni stupnjevi u ljestvici: tonika, subdominanta i dominanta)
- nova organizacija glazbenih materijala i artikulacija forme

DODEKAFONIJA – strogo definirani dvanaesttonski nizovi

tzv. razvojna varijacija vs. centralna tema – vidi dolje primjer različitih oblika tonskog niza: osnovni, retrogradni, inverzni i retrogradno-inverzni:

LISTENING GUIDE Arnold Schoenberg Trio from Suite for Piano (1924) 6CD 5/13

Inversion of row starting on B_b

Row starting on E

Inversion of row starting on F_b

Row starting on B_b

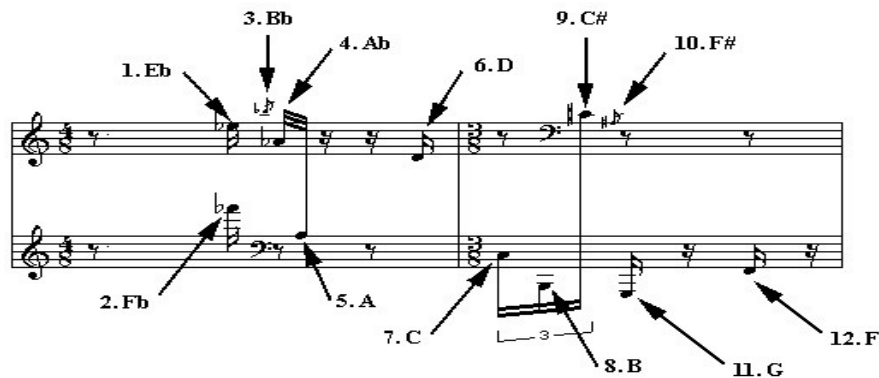
Retrograde starting on B_b

Retrograde-inversion on B_b

(Continued on next page)

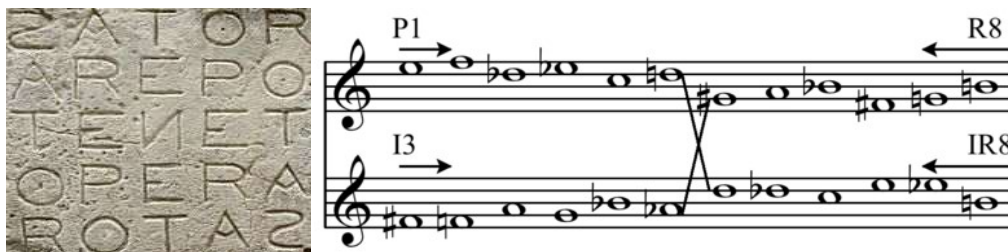
Schoenberg: [Klavirski koncert](#) – „ubijanje tonalne sigurnosti“

No, to je tek početak. Kao skladateljska tehnika koja počiva na 12 tonova kromatske ljestvice, dodekafonija predstavlja radikalni odmak od klasičnog tonaliteta i pravila harmoniziranja kada su skladatelji bili odgovorni za suzvučja koja nastaju kao posljedica odnosa među tonovima. Sada su odabrani tonovi ravnopravni i „fiksirani“ tako da se odnose samo jedan prema drugom. Pritom nema tonalitetskog središta (tonika, subdominanta i dominanta), a time ni ponavljanja istih tonova i dominacije jednog od njih kao tonalitetskog središta.

PRIMJER 1: [P. Boulez](#)

PRIMJER 2: [A. Webern](#)

PRINCIP SIMETRIJE!

ŠTO NASTAJE?

- kombinacija znanosti i glazbe
- kompleksni i bogati glazbeni odnosi
- autonomija
- determiniranost = skladatelj kao „pobjednik“

odnos: skladatelj – izvođač - publika?
 - poziv publici na analitičko razmišljanje?

Aleatorika ili glazba slučaja (nedeterminacija)

izazov tradicionalnom konceptu autorstva – skladba kao proces!

R. Barthes: Smrt autora

- aleatorika kao tekst (za razliku od djela - zatvoren, fiksiran od strane autora)
- slušatelj kao koautor
- paralela: apstraktni ekspresionizam J. Pollocka i *action painting* (gestualna apstrakcija)
- slučajnost i neodređenost kao izlaz u Novo
- Nietzsche, Heidegger, Foucault i Derrida: nekoherentnost, pasivnost i fragmentiranost ljudskog iskustva jer realnost doživljavaju kroz jezik

odnos: skladatelj – izvođač - publika?

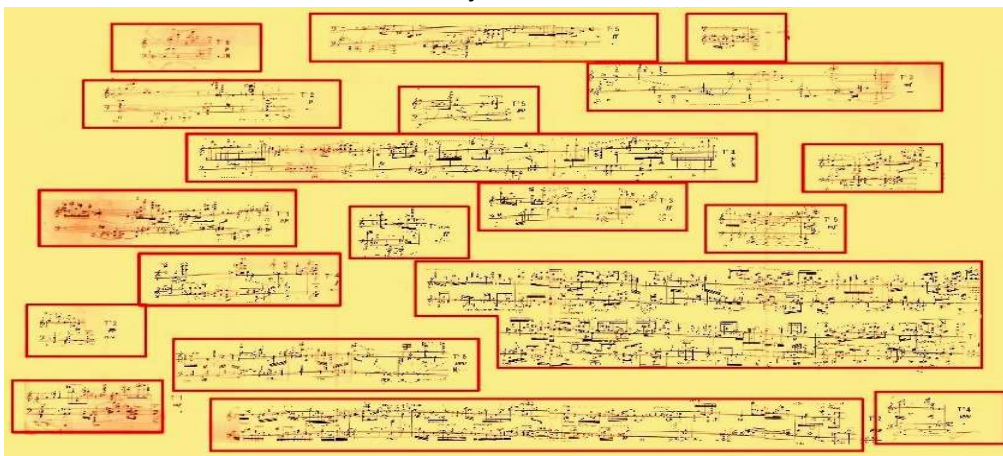
različiti oblici aleatorike: od djelomične do potpune (npr. 4'33" Johna Cagea)

primjeri djelomične aleatorike:

Cageov *Music of Changes* (1951.) I Ching ili Knjiga promjena (drevni kineski tekst i ishodište taoizma i konfucijanizma) predstavlja inspiraciju i temelj za određivanje dinamike, trajanja i tempa, a samo tonske visine određuje ili „fiksira“ skladatelj (detaljnije u videu: <https://www.youtube.com/watch?v=uyjOnqzjqpc>).

K. Stockhausen *Klavierstück XI* (1956.) – 19 fraza, „pahuljice u snježnoj oluji“

- izvođač nasumice bira što svira
- upute na kraju (tempo, dinamika i artikulaciju) za idući
- fraza izvedena x 3 = kraj skladbe

POJAVA TZV. KVALITATIVNE NOTACIJE

Neapsolutne vrijednosti za trajanje i tempo uz izostanak kvantitativnog fiksiranja!
J. Cage, *Water Music*, 1952.

.30
DUCK WHISTLE IN
BOWL OF WATER
(AS LONG AS BREATHE HOLDS -
BUT NOT PAST 52.5)
mf

4.185

ŠTO NASTAJE?

Reakcija PROTIV determiniranosti! Što je s kontrolom? Proširenje definicije glazbe + emancipacija BUKE

Propituju se odnosi/značenje: skladatelj/djelo/izvedba? Što je zadatak skladatelja: kreiranje zanimljivog zvuka? Ili kreiranje konteksta u kojima zvuk postaje glazbeno zanimljiv?

[Npr. PREPARIRANI KLAVIR](#)

Kompiuterska i elektronička glazba

razvoj elektronike i informatike – eksperimentiranje s novim izvorima zvuka

Konkretna glazba

P. Schaeffer – glazbeni kolaži

Ovaj francuski skladatelj, teoretičar i pedagog je 1948. utemeljitelj → pri Grupi za glazbena istraživanja (GRM) na Francuskom radiju u Parizu. Temelj: **konkretni zvukovi i šumovi** koji se snimaju na neki nosač zvuka i potom obrađuju određenim električnim i elektroakustičkim postupcima.

Elektronička glazba (K. Stockhausen)

Temelj: čista elektronska produkcija i manipulacija zvukova, dok se *musique concrète* temelji na snimanim zvukovima iz prirode.

Što je s kontrolom?

odnos: skladatelj – izvođač - publika ? Izvođač nestaje!

ZANIMLJIVO ZA PROMIŠLJANJE: SMATRAMO LI CAGEOV 4'33" GLAZBOM?

<https://www.youtube.com/watch?v=WTCVnKROlos>

TEMELJNA LITERATURA

Hast, D. E., J. R. Cowdery, S. Scott. (2010). *Exploring the World of Music*, 2nd edition. Iowa: Kendall Hunt Publishing

Kamien, Roger. (2014). *Music: An Appreciation*, NY: McGraw-Hill.

Majer-Bobetko, S. (1990). *Osnove glazbene kulture*. Zagreb: Školska knjiga.

Michel, Ulrich. (2004.) Atlas glazbe 1: sistematski dio i povijest glazbe od početaka do renesanse, Golden Marketing.

Michel, Ulrich. (2006.) Atlas glazbe 2: povijest glazbe od baroka do danas, Golden Marketing.

DODATNA LITERATURA

Andreis, J. (1974). *Povijest glazbe I-IV*, Zagreb: Liber Mladost. (odabrana poglavlja)

Ferris, Jean. (2013). *Music: the Art of Listening*, NY: McGraw-Hill.

White, Stuart, Aviva. (2001). *Music in Our World: An Active-Listening Approach*, NY: McGraw-Hill.

Žmegač, V. (2003). *Književnost i glazba*. Intermedijalne studije, Zagreb: Matica hrvatska (odabrana poglavlja).

Srđan Dedić *Glazbeni oblici i stilovi 19. i 20. stoljeća*, zbirka nastavnih materijala – dostupno na

<http://www.muza.unizg.hr/skripte/S%20Dedic-Glazbeni%20oblici%20i%20stilovi%2019%20i%2020%20st.pdf>